

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

INGRIDA BAREIKAITĖ
CIVILINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

FIZINIO ASMENS BANKROTAS: SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISIŲ APSAUGA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. Dr. Gediminas Sagatys

VILNIUS, 2014

TURINYS:

SUTRUMPINIMAI.....	3
ĮVADAS.....	4
1. FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO PASKIRTIS IR GALIMI FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO MODELIAI.....	7
2. SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISĖS KAIP FIZINIO ASMENS BANKROTO APSAUGOS OBJEKTAS.....	13
2.1. VAIKŲ TEISĖS IR SUBJEKTAI, UŽTIKRINANTYS VAIKŲ TEISIŲ APSAUGĄ FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ.....	13
2.2. SUTUOKTINIS <i>DE JURE</i> IR <i>DE FACTO</i> BEI JO TEISIŲ APIMTIS FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ.....	19
3. SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISIŲ APSAUGOS INSTRUMENTAI.....	23
3.1. SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISĖ REIKALAUTI IŠLAIKYMO IŠ ASMENS, KURIAM IŠKELTA FIZINIO ASMENS BANKROTO BYLA.....	23
3.2. SUTUOKTINIO PROCESINĖ PADĖTIS FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ.....	29
3.3. IŠIEŠKOJIMO RIBOS IR JŲ NUSTATYMAS.....	35
3.4. PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA.....	45
4. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ.....	49
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	54
LITERATŪRA.....	57
SANTRAUKA.....	66
SUMMARY.....	67

SUTRUMPINIMAI

LR- Lietuvos Respublika;

CK –Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;

CPK- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas;

FABĮ- Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas;

Planas- kreditorių reikalavimų tenkinimo bei fizinio asmens mokumo atstatymo planas pagal LR fizinių asmenų bankroto įstatymą (7-8 straipsniai);

Koncepcija- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. Balandžio 7 d. nutarimu Nr. 413 patvirtinta Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija;

EŽTK- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.

IVADAS

Temos naujumas ir aktualumas: Fizinio asmens bankroto institutas sutinkamas daugelyje valstybių, kurios skirtingos savo teisine kultūra, tradicijomis ir teisine sąmone. Lietuvoje fizinių asmenų bankroto įstatymas įsigaliojo tik 2013 m. kovo 1 d., todėl šiuo metu nėra gausios teismų praktikos. Fizinio asmens bankroto institutas menkai buvo nagrinėtas ir teisės doktrinoje: 2003 m. apie šį institutą rašė dr. V. Mikuckienė, 2006 m.- dr. E. Laužikas, prof. dr. V. Višinskis, 2010 m. – prof. dr. E. Gruodytė, prof. dr. J. Kiršienė, 2013 m.- dr. D. Bolzanas, prof. dr. E. Stauskienė, prof. dr. Ž. Terebeiza. Vis dėlto, nors yra pirmųjų straipsnių fizinio asmens bankroto tema, be to, teismų praktikoje atsiranda pirmosios fizinių asmenų bankroto bylos, šie šaltiniai tik netiesiogiai ir menkai pasisako apie jautriausias socialines grupes- vaikus ir sutuoktinį bei jų teisių apsaugą fizinio asmens bankroto procese. Magistrinio darbo autorės nuomone, teisės praktikai fizinių asmenų bankroto įstatymą neturėtų vertinti kaip „svetimkūnį“ esančioje Lietuvos teisinėje sistemoje, bei taikydami šį įstatymą atsižvelgti į giminingas bei savo paskirtimi panašias teisines nuostatas bei jas taikyti *mutatis mutandis*. Darbo metu naudojami metodai ir jų pagalba gauta informacija turėtų įvesti daugiau teisinio aiškumo.

Problemos išskirtinumas. Lietuvos Respublika fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijoje yra nurodžiusi, jog Lietuva pasirenka autentišką fizinio asmens bankroto modelį, kuris negali būti tapatinamas su jokios kitos valstybės modeliu. Tai reiškia, kad lyginamasis metodas fizinio asmens bankroto instituto atžvilgiu gali būti taikomas tik ribotai. Papildomų problemų sukelia ir gana abstrakčios fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatos, tik beprasidedanti ir neišvystyta teismų praktika. Nors fizinio asmens bankroto institutas savo esme yra pozityvus reiškinys, padedantis fiziniam asmeniui vėl pradėti iš naujo, netinkamos šio instituto normų taikymas gali lemti jautriausių grupių- vaikų ir sutuoktinio- teisių pažeidimus.

Tyrimo šaltiniai: Magistrinio baigiamojo darbo rašymo metu Autorė analizavo visą esamą teismų praktiką fizinių asmenų bankroto srityje. Kadangi teismų praktika fizinio asmens bankroto procese kol kas nėra gausi, be to išimtinai susijusi su bankroto bylos iškėlimo stadija, Autorė savo darbe papildomai analizavo teismų praktiką individualių įmonių bankroto atveju, teismų praktiką aiškinant ir taikant vykdymo proceso nuostatas taip pat, esant poreikiui išsamiau apžvelgti tam tikrus klausimus,- teismų praktiką kitų kategorijų bylose. Atitinkamai, suvokiant kompleksinę temos prigimtį, Autorė nagrinėjo ne tik mokslininkų darbus fizinių asmenų bankroto srityje, tačiau ir šeimos teisės, vykdymo proceso specialistų darbus. Siekiant geriau pažinti Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto modelį, buvo

nagrinėti taikomieji moksliniai darbai¹, kurių rezultatais buvo pasiremta rengiant fizinių asmenų bankroto įstatymo projektą. Darbe neapsiribojama Lietuvos teisės doktrinos analize bei papildomai nagrinėjami užsienio autorių darbai, kitų valstybių įstatymų nuostatos. Vis dėlto suvokiant, jog Lietuva yra pasirinkusi autentišką fizinio asmens bankroto modelį, pastaruosius šaltinius Autorė taikė tik papildomai, prioritetą suteikiant šaltiniams, kurie geriau gali padėti atskleisti Lietuvos Respublikos teisinę sistemą, jos vertybes, kultūrinį mentalitetą, nes būtent pastarojoje plotmėje teks „augti“ ir vystytis fizinio asmens bankroto institutui.

Darbo tikslas: nustatyti, kaip pasireiškia bei kokių ypatumų įgauna sutuoktinio ir vaikų teisių apsauga fizinio asmens bankroto procese.

Darbo uždaviniai:

1. Nustatyti fizinių asmenų bankroto paskirtį, esamus fizinių asmenų bankroto modelius bei valstybės pasirinkto modelio įtaką sutuoktinio ir vaikų teisėms.
2. Nustatyti, ar įgauna tam tikrų ypatumų sutuoktinio ir vaikų teisių apsauga fizinio asmens bankroto procese.
3. Nustatyti vaikų ir sutuoktinio teisių apsaugos instrumentus fizinio asmens bankroto procese.
4. Nustatyti, kokią įtaką fizinio asmens bankrotas turi santuokos nutraukimo procesui.

Pagrindinės hipotezės: 1. Lietuvoje vyraujanti samprata, kad už vaikus yra atsakingi tėvai, o valstybės vaidmuo šiame procese yra labiau pagalbinis, nulėmė esamą vaikų apsaugos lygį LR fizinių asmenų bankroto įstatyme; 2. Fizinio asmens bankrotas nesuteikia didesnės apsaugos sutuoktiniui ir vaikams nei to būtų galima tikėtis įprastiniame vykdymo procese.

Tyrimo objektas: Sutukotinio ir vaikų teisių apsauga fizinio asmens bankroto procese.

Tyrimo dalykas: šio magistrinio baigiamojo darbo dalyką sudaro: teisės doktrina, fizinio asmens bankroto institutą reglamentuojantys teisės aktai, teismų praktika tiek fizinių asmenų bankroto bylose, tiek ir bylose, kuriose nagrinėjami panašaus pobūdžio ir prigimties teisiniai santykiai.

Tyrimo metodai:

Šiame magistro baigiamajame darbe buvo naudoti įvairūs metodai. Informacijai surinkti buvo naudotas dokumentų analizės metodas. Remiantis šiuo metodu, buvo renkama ir analizuojama teismų

¹ Norkus, R.; Višinskis, V.; Driukas, A.; Kavalnė, S.; Velička, R.; Kelpšas, T.; Kazlauskas, Č. D. Taikomasis mokslinis tyrimas. Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė. [interaktyvus]. *Nacionalinė verslo administratorių asociacija, 2008* [žiūrėta 2013-05-20]. <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc08/TMT-FAnemokumas.doc>; Butkus, K.; Jazbutis, R.; Kelpšas, T.; Laužikas, E.; Velička, R.; Višinskis, V. Taikomasis mokslinis tyrimo darbas: Fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė [interaktyvus]. Vilnius: Įmonių bankroto valdymo departamentas, 2005 [žiūrėta 2013-06-27] <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/nvaa.doc>>

praktika, mokslinė literatūra bei norminiai teisės aktai. Surinkta informacija buvo apdorojama ir analizuojama duomenų apdorojimo metodų pagalba. Magistrinio darbo autorė naudojo šiuos duomenų apdorojimo metodus:

1. *Loginis metodas*. Kadangi analizuojama tema nebuvo nagrinėta iki šiol kitų autorių darbuose, be to, rašant magistro baigiamąjį darbą buvo susidurta su teismų praktikos stoka. Autorė, siekdama įgyvendinti magistrinio darbo tikslą ir uždavinius, kaip pagrindiniu metodu rėmėsi loginiu metodu. Remiantis šiuo metodu buvo ieškomi sprendimai, atliekami apibendrinimai ir konstruojamos išvados. Šį metodą autorė nuosekliai derino su kitais metodais.
2. *Gramatinis*. Remiantis šiuo metodu buvo aiškinamos teisės normos bei jų turinys.
3. *Lyginamasis metodas*. Šis metodas buvo taikomas tiriant Lietuvos Respublikos bei užsienio šalių praktiką. Šis metodas Autorėi padėjo atskleisti, kaip praktiškai turėtų būti taikomos abstrakčios fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatos bei kaip praktiškai turėtų reikštis sutuoktinio ir vaikų teisių apsauga fizinio asmens bankroto procese.
4. *Istorinis metodas*. Remiantis šiuo metodu buvo atskleista fizinio asmens bankroto paskirtis, šio instituto susiformavimo priežastys, specifika. Minėtos aplinkybės leido atskleisti socialinę fizinio asmens bankroto instituto prigimtį bei siekį apginti ne tik kreditorių interesus, kaip tai yra įprasta įmonių bankroto atveju, bet ir kitų subjektų- skolininko bei su juo susijusių asmenų (sutuoktinio, vaikų) teises.

Darbo struktūra: Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis), literatūros sąrašas. Dėstomoji dalis susideda iš 4 skyrių. Pirmajame skyriuje kritikuojamas fizinių asmenų bankroto įstatymo pavadinimas, aptariama fizinio asmens bankroto instituto paskirtis, galimi modeliai bei įvertinama, kokių modelių elementus yra perėmus Lietuvos Respublikos fizinio asmens bankroto institutas. Taip pat Autorė nagrinėja pasirinkto modelio įtaką sutuoktinio ir vaikų teisėms. Antrajame skyriuje analizuojami subjektai, kurie turi užtikrinti vaiko teisių apsaugą fizinio asmens bankroto procese bei aptariami sutuoktinio *de jure* ir *de facto* teisinės apsaugos skirtumai fizinio asmens bankroto procese. Trečiajame skyriuje aptariamas išlaikymo klausimas, sutuoktinio procesinės garantijos, sutuoktinio ir vaikų privataus gyvenimo apsauga, išieškojimo ribos-priemonės, kuriomis ginamos vaikų ir sutuoktinio teisės fizinio asmens bankroto procese. Ketvirtajame skyriuje aptariami santuokos nutraukimo proceso ypatumai, esant vieno ar abiejų sutuoktinių pareiškimui iškelti fizinio asmens bankrotą bylą.

1. FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO PASKIRTIS IR GALIMI FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO MODELIAI

Pirmųjų bankroto srities įstatymų atsiradimas siejamas su XVI a. viduriu (Anglija- 1543, Prancūzija- 1807 m.)², nors pirmosios bankroto šaknys kildinamos dar iš romėnų laikų XII lentelių įstatymo.³ Fizinio asmens bankrotas atsirado ryšium su pasikeitusiomis ekonomikos sąlygomis ir nauja socialinio teisingumo samprata.⁴ Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (toliau- FABĮ) atsirado kur kas vėliau- 2012 m. gegužės 10 d. (įsigaliojo 2013 m. kovo 1 d.), nors fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija (toliau- Koncepcija) Lietuvos Respublikos Vyriausybės buvo patvirtinta dar 2010 m. balandžio 7 d., priėmus nutarimą Nr. 413⁵.

Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, kad bankroto teisės pažinimas neapsiriboja techninių bankroto procedūras reglamentuojančių normų analize, jis apima ir šio reiškinių ištakų, paskirties ir padarinių pažinimą.⁶ Manytina, kad šis teisės doktrinos pastebėjimas yra ganėtinais taiklus- daugeliu atveju abstraktaus techninio pobūdžio taisyklės negali būti taikomos, nesusiejant šių taisyklių į bendrą sisteminių tinklą, kur kiekviena norma papildo kitą. Teisės normas vienijantys elementai būtent ir yra paskirtis bei ta socialinė tikrovė, kurioje minėtos normos „pribrendo“. Kiekvienos valstybės pasirinktas fizinių asmenų bankroto modelis atspindi konkrečios valstybės teisinį, istorinį, politinį ir kultūrinį požiūrius⁷(pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų liberali bankroto sistema vystėsi dėl Jungtinių Amerikos Valstijų unikalios kapitalistinės sistemos, kuri skatina vartotojiškumą⁸). Šią išvadą pagrindžia ir Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija-„Šioje koncepcijoje siūlomas pasirinkti fizinių asmenų bankroto teisinio reguliavimo modelis **netapatūs (Autorės paryškinta)** kurios nors kitos valstybės fizinių asmenų bankroto teisinio reguliavimo modeliui. Įvertinus kitų valstybių ir Lietuvos Respublikos teisinius aspektus, pasirinktos **priimtinausios (Autorės paryškinta)** fizinių asmenų bankroto teisinio reguliavimo

² Mikuckienė V. Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos//*Justitia*. 2003, Nr. 3-4: 45-46.

³ Tamošiūnienė E, Terebeiza Ž, Bolzanas D. Bankruptcy of natural persons in lithuania: issues and solutions. *European Scientific Journal* [interaktyvus].2013,edition vol.9, NO.22 [žiūrėta 2013.09.05]. <http://ejournal.org/index.php/esj/article/view/1641/1632>

⁴ Milman D.. Personal insolvency law, Regulation and policy.London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005.P- 6.

⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. Balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija“// Valstybės žinios.2010, Nr. 44-2129

⁶ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R., Velička R. Bankroto teisė: pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, P-16.

⁷ Martin N.The role of history and culture in developing bankruptcy and insolvency systems: the perils of legal transplantation. *Boston College international and comparative law review* [interaktyvus], 2005, volume 28, issue1, article 2 [žiūrėta 2013-06-18]. <http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=iclr/>

⁸ Ibid.

nuostatos”⁹. Vis dėlto, nors kiekviena valstybė pasirenka tik jai priimtinausią fizinių asmenų bankroto modelį, visose valstybėse egzistuoja tapati fizinio asmens bankroto paskirtis.

Teismų praktikoje sutinkamas apibrėžimas, apibūdinantis juridinio asmens bankroto paskirtį: „Bankroto proceso paskirtis ir tikslas- per įstatyme numatytų bankroto procedūrų vykdymą užtikrinti, kad būtų visiškai arba iš dalies patenkinti įrodymais pagrįsti bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimai bei apsaugoti bankrutuojančios įmonės interesai.“¹⁰ Toks bankroto proceso apibrėžimas fizinio asmens bankroto atveju yra nepakankamas, kadangi neatskleidžia šio instituto socialinės paskirties- ne likviduoti asmenį, o padėti jam grįžti į mokumo būseną, kad jis vėl galėtų būti funkcionalus visuomenės narys. Socialinį fizinių asmenų bankroto įstatymo aspektą pabrėžia ir fizinių asmenų bankroto įstatymo 1 straipsnio 1 dalis-„šio įstatymo paskirtis – **sudaryti sąlygas atkurti (Autorės paryškinta) sąžiningų fizinio asmens, ūkininko ir kito fizinio asmens, kuris verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, (toliau – fizinis asmuo) mokumą užtikrinant kreditorių reikalavimų tenkinimą šio įstatymo nustatyta tvarka siekiant teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros.**“ Magistrinio baigiamojo darbo autorės nuomone LR FABĮ 1 straipsnio 1 dalyje vartojama formuluotė yra artimesnė Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymui, kurio 1 straipsnio 2 dalyje akcentuojamas siekis „**sudaryti sąlygas juridiniams asmenims, turintiems finansinių sunkumų ir nenutraukusiems ūkinės komercinės veiklos, išsaugoti ir plėtoti (Autorės paryškinta) šią veiklą, sumokėti skolas ir išvengti bankroto**“. Fizinio asmens bankroto instituto artimumas restruktūrizavimo institutui pastebimas ir teisės doktrinoje¹¹ bei tarp teisės specialistų, rengusių tiriamąjį mokslinį darbą fizinių asmenų nemokumo klausimu.¹² Matyt, neatsitiktinai dėl šios priežasties kai kurie autoriai savo darbuose vartoja ne „bankroto“ sąvoka, kurios neigiamas atspalvis, o atleidimo nuo skolų (ang. *discharge*), reabilitacijos (ang. *rehabilitation*) arba „naujosios pradžios“ (ang. *fresh start*) sąvokas.¹³ Pastarosios sąvokos tikslesnės. Be to, „bankroto“ sąvokos ydingumas fizinio asmens bankroto procese grindžiamas ir

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. Balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija“//Valstybės žinios. 2010, Nr. 44-2129.

¹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2542/2011.

¹¹ Petkevičius M., Kallas K, Ruda G. Treatment of insolvency for private individuals: developments in the baltics. Insolvency and restructuring international [interaktyvus], 2011, Vol 5, No 2 [žiūrėta 2013-07-05]. <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Publications/article.treatment-of-insolvency-for-private-individuals-developments-in-the-baltics.2011-09-30.eng.insolvency-and-restructuring-international.girtsr-kadrik-mantasp.pdf>; Tamošiūnienė E., Terebeiza Ž., Bolzanus D.Bankruptcy of natural persons in lithuania: issues and solutions. *European Scientific Journal* [interaktyvus].2013,edition vol.9, NO.22 [žiūrėta 2013.09.05]. <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/1641/1632>

¹² Norkus, R.; Višinskis, V.; Driukas, A.; Kavalnė, S.; Velička, R; Kelpšas, T.; Kazlauskas, Č. D. Taikomas mokslinis tyrimas. Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų,kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė. [interaktyvus]. *Nacionalinė verslo administratorių asociacija*, 2008[žiūrėta 2013-05-2013]. <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc08/TMT-FAnemokumas.doc>

¹³ Kiršienė J., Gruodytė E., Astromskis P. Fizinio asmens bankroto problema:teisiniai aspektai//Jurisprudencija.2010, 3(121), p. 213-232.

visiškai skirtingomis įmonės bankroto ir fizinio asmens bankroto pasekmėmis- juridinis asmuo likviduojamas, o fizinis asmuo lieka egzistuoti.

Fizinio asmens bankroto instituto pažinimo procese svarbus vaidmuo tenka fizinių asmenų bankroto modeliams, kurie, kaip minėta, skiriasi kiekvienose valstybėse. Fizinių asmenų bankroto modelių charakterizuojantys elementai padeda įvertinti konkrečios valstybės įstatymų leidėjo valią ir lūkesčius, kaip turėtų praktiškai funkcionuoti fizinio asmens bankroto institutas bei kaip turėtų būti praktiškai realizuojama šio instituto paskirtis. Dažnu atveju fizinių asmenų bankroto modelių pažinimas yra ir priemonė asmenims pasirinkti, kurioje valstybėje jiems būtų palankiausia bankrotuoti. Tokie finansiniu naudingumu pagrįsti bankrutuojančio asmens veiksmai, kuomet ketinantis bankrotuoti asmuo perkelia savo pagrindinių interesų centrą į kitą valstybę vardan galimybės joje bankrotuoti teisės doktrinoje įvardijami sąvokomis „*forum shopping*“, „bankroto turizmu“. ¹⁴ Bankroto turizmo tendencijos pastebimos ir įsigaliojus Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymui. ¹⁵ Tai rodklis, jog Lietuvos pasirinktas modelis neatspindi bankrutuojančių asmenų lūkesčių ir Lietuvos Respublikos piliečiai vis dar yra linkę savo teises realizuoti svetur. Esamo modelio kritika ir raginimai bankrotuoti svetur aptinkami ir spaudoje. ¹⁶ Dažniausios bankroto turizmo kryptys- Jungtinė Karalystė, Latvija. Pastarosios valstybės siūlo palankesnę terminą- Anglija- 1 metus¹⁷, Latvija- iki 3,5 metų¹⁸. Bankrutuojantis asmuo, planuodamas savo galimybes bankrotuoti vienoje ar kitoje valstybėje, dažnu atveju įvertina ne tik savo, bet ir su juo susijusių asmenų- vaikų ir sutuoktinio- interesus bei pasirenka tą valstybę, kurioje tiek bankrutuojančio asmens, tiek ir su juo susijusių asmenų teisės apsaugomos geriausiai. Siekiantis bankrotuoti asmuo tuomet vertina valstybių siūlomus bankroto modelius pagal jų reabilitacijos laikotarpį, pagal teisinės pasekmes, pagal panaudojimo pasekmes ir pan.

Kaip minėta, Lietuva yra pasirinkusi autonomišką fizinių asmenų bankroto modelį, todėl šiuo metu sunku visapusiškai įvertinti, kokio patikimumo teisinę apsaugą laiduoja Lietuvos Respublikos valstybė savo piliečiams bei kitiems fiziniams asmenims, kurie turi teisę bankrotuoti Lietuvoje. Nepaisant prognozių ribotumo galimybės, kitų valstybių fizinių asmenų bankroto modelių pažinimas išlieka aktualus ir pažįstant Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto modelį.

¹⁴Hofmann T. The phenomenon of “Consumer Insolvency Tourism” and its Challenges to European Legislation. [Interaktyvus] Consum Policy (2012) 35:461–475 [žiūrėta 2013-04-15] Prieiga per internetą: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10603-012-9207-8#page-1>

¹⁵ Karaliūnaitė U. Atsikratyti skolų gali sutrukdyti ir nuotraukos Facebook.Delfi [interaktyvus]. Vilnius, 2013-08-02 [žiūrėta 2013-08-04] Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/verslas/verslas/atsikratyti-skolu-gali-sutrukdyti-ir-nuotraukos-facebook.d?id=61992787>

¹⁶ Sabaliauskaitė G. Bankrotas Lietuvoje: galima, bet sunkiai.Ekonomika [interaktyvus], Vilnius, 2012-05-23 [žiūrėta 2013-09-15] Prieiga per internetą: <http://www.ekonomika.lt/m/naujiena/bankrotas-lietuvoje-galima-bet-sunkiai-25693.html>

¹⁷ Aitis T. Fizinių asmenų bankrotas Didžiojoje Britanijoje [interaktyvus] 2012, Vilnius [žiūrėta 2013-07-15] Prieiga per internetą: <http://www.knygostau.lt/aprasymas/641>

¹⁸ Insolvency law of Latvia [interaktyvus] adobted 15 of October.[žiūrėta 2013-05-20] Prieiga per internetą: www.mna.gov.lv

Pagrindiniai fizinio asmens bankroto modeliai yra anglo-amerikietiškas dar vadinamas „*fresh start*“ bankrotu ir kontinentinis- europietiškas, kuris kitaip dar vadinamas „*earned fresh start*“.¹⁹ Pirmuoju atveju bankrotuoti gali kiekvienas panorėjęs asmuo, procedūros, kurių reikia prisilaikyti gana paprastos. Antru atveju, savo naują startą reikia „užsitarnauti“ - bankrotas čia galimas tik tiems asmenims, kurie sąžiningi ir kurių esama nemokumo būseną nėra sąlygota kaltų veiksmų. Sąžiningumo principo turinį padeda geriau atskleisti teisės doktrinoje sutinkamas nemokumo skirstymas į pasyvų ir aktyvų.²⁰ Pasyvus nemokumas, teisės doktrinos nuomone, atsiranda kaip pasekmė tam tikro išorinio įvykio, kuris paveikė asmens galimybę atsiskaityti už įprastinio pobūdžio skolas (maistą, drabužius, elektrą, nuomą ir t.t.) ir nėra sąlygotas kaltų skolininko veiksmų, aktyvus nemokumas, kita vertus, yra rezultatas asmens tyčia ar neatsargiai prisiimtų įsipareigojimų, siekiant įsigyti ne pirmo būtinumo prekes. Taigi, „*earned fresh start*“ atveju skolininko nemokumas turi būti griežtai pasyvus. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas yra nusprendęs save priskirti prie „*earned fresh start*“ valstybių tarpo. Šią išvadą leidžia formuoti pirmosios teismų nutartys fizinių asmenų bankroto srityje (daugeliu atveju atsisakoma iškelti bankroto bylą būtent dėl skolininko nesąžiningumo), aplinkybė, jog fizinių asmenų bankroto įstatymas taip ilgai strigo ir buvo priimtas tik 2012 m. gegužę, be to, pats LR fizinių asmenų bankroto įstatymas tiesiogiai akcentuoja skolininko sąžiningumo principą- „Šio įstatymo paskirtis – sudaryti sąlygas atkurti sąžiningų (Autorės paryškinta) fizinio asmens, ūkininko ir kito fizinio asmens, kuris verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, (toliau – fizinis asmuo) mokumą<...>“ Pažymėtina, kad „*earned fresh start*“ modelis paprastai yra būdingas valstybėms, kurios tik pradeda pirmuosius žingsnius fizinio asmens bankroto procese. Štai Lenkijoje dėl per griežto požiūrio į bankrutuojantį asmenį pirmaisiais metais iš 450 pareiškimų buvo tenkinti tik 2²¹. Panašios tendencijos įžvelgiamos ir Lietuvoje- teismai yra linkę nesąžiningumą traktuoti plačiai bei daugeliu atvejų atsisako iškelti bankroto bylą. Autorės nuomone, „*earned fresh start*“ modelis lemia, jog ir su bankrutuojančiu asmeniu susijusių asmenų teisės yra ginamos siauresne apimtimi, nes šis skirstymas geriausiai atspindi bendrą valstybės požiūrį į bankrutuojantį asmenį. *Common law* valstybėse, kurios paprastai priklauso „*fresh start*“ tipui į fizinio asmens bankroto institutą žiūrima kaip į natūralią ekonomikos rinkos išdavą, čia nesiekama asmens kaip nors nubausti, pamokyti, suvokiant, jog kur kas konstruktyvesnė išeitis tiesiog padėti asmeniui kuo greičiau įveikti susidariusią situaciją. Asmens grąžinimas į normalią būseną

¹⁹ Aitis T. Fizinių asmenų bankrotas [interaktyvus]. 2013, Vilnius [žiūrėta 2013-07-15]. Prieiga per internetą- <http://www.skaitykle.lt/e-knygos/moksline-literatura/teise/fiziniu-asmenu-bankrotas/>

²⁰ Tratinik A. Personal insolvency. [interaktyvus], 2008, Slovenian law review Nr. 171 [žiūrėta 2013-08-23] Prieiga per internetą- <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/slovlwrv5&div=14&id=&page=//>

²¹ Vimsalu S. The over-indebtedness regulatory system in the light of the changing economic landscape [interaktyvus] *Juridica International*, 2010, Nr. XVII [žiūrėta 2013-07-20]. Prieiga per internetą: http://www.juridicainternacional.eu/public/pdf/ji_2010_1_217.pdf

leidžia asmeniui vėl įsitraukti į ekonomikos skatinimą ir nebūti socialiniu valstybės išlaikytiniu. Čia pastebima daugiau priemonių, skatinančių realias galimybes asmeniui pradėti iš naujo. „*Earned fresh start*“ atveju valstybė prieš bankrutuojanti asmenį nusistačiusi gana griežtai, dažnai nustato eilę procedūrų, kurias asmuo turi pereiti. Šiam modeliui atstovaujanti valstybė siekia asmenį tam tikra prasme nubausti, pamokyti. Su pastaruoju siekiu nesiderintų gana didelės papildomos garantijos bankrutuojančiam asmeniui ar su juo susijusiems asmenims, nes tai lemtų fizinio asmens bankroto instituto patrauklumą.

Kitas teisės doktrinoje sutinkamas skirstymas- fizinių asmenų bankroto skirstymas pagal charakterizuojančius fizinio asmens bankrotą elementus. Pagal tai skiriami trys rehabilitacijos modeliai, pirmasis- Šiaurės valstybių, antrasis- Vokietijos, Austrijos, Estijos; trečiasis- Prancūzijos, Belgijos, Olandijos ir Liuksemburgo.²² Šiaurės šalys išskirtinį dėmesį skiria sąžiningumui (ang. *good faith*), antrojo plano šalys išskirtinį dėmesį teikia mokėjimo planui ir jo vykdymui, o trečiojo modelio valstybės akcentuoja prevencines priemones. Lietuva, kurdama savo fizinių asmenų bankroto modelį, pasirinko Jungtinių Amerikos Valstijų, Vokietijos, Latvijos ir kitų užsienio valstybių teisės aktais²³, reguliuojančiais fizinių asmenų bankrotą, todėl Lietuvos pasirinktas modelis negali būti priskirtas griežtai vienam tipui. Lietuva nesiima griežtų ir efektyvių prevencinių priemonių, šis siekis fizinių asmenų bankroto įstatyme atskleidžiamas nebent netiesiogiai- per draudimą kelti bankroto bylą nesąžiningam asmeniui (LR FABĮ 5 straipsnio 8 dalies 2 punktas), nustatant labai ilgą plano įgyvendinimo laikotarpį (LR FABĮ 7 straipsnio 5 dalis), nustatant terminą įspėjimui dėl ketinimo pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos kėlimo pateikti (LR FABĮ 4 straipsnio 2 dalis). Kiek aiškiau yra išreikšti antrasis ir trečiasis elementai. Sąžiningumo elementas, kaip minėta, akcentuojamas straipsnyje, reglamentuojančiame fizinių asmenų bankroto įstatymo paskirtį, taigi sąžiningumas laikytinas tiek esminiu Lietuvos Respublikos fizinio asmens bankroto modelio elementu, tiek ir viena iš pagrindinių vertybių. Trečiasis elementas- Planas- yra pagrindinis dokumentas, liudijantis pasiektą bankrutuojančio asmens ir kreditorių konsensumą. Būtent šis elementas tiesiogiai ir labiausiai įtakoja sutuoktinio ir vaikų teisių apsaugos apimtį fizinio asmens bankroto procese: jame numatomos lėšos bankrutuojančio asmens išlaikomų asmenų poreikiams tenkinti, nustatoma koks turtas bus parduodamas, kokių procedūrų bei terminų laikantis šis turtas bus pardavinėjamas ir pan. Dėl visų šių aplinkybių, aptartų Plane, turi teisę pasisakyti kreditorius. Bankrutuojantis fizinis asmuo turi tinkamai įgyvendinti Planą per visą jo laikotarpį, nes priešinga situacija lemtų, jog bankroto procesas jam gali būti nutrauktas net ir praėjus ilgam laiko tarpui nuo bankroto

²² Kiršienė J., Gruodytė E., Astromskis P. Fizinio asmens bankroto problema: teisiniai aspektai // Jurisprudencija. 2010, 3(121), p. 213-232.

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. Balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija“ // Valstybės žinios. 2010, Nr. 44-2129.

pradžios (FABI 10 straipsnio 8 dalis). Lietuvoje pasirinktas labai ilgas- 5 metų Plano įgyvendinimo laikotarpis, taigi į tokios trukmės suvaržymus turi orientuotis sutuoktinis bei vaikai.

Taigi, nors Lietuvos Respublika yra pasirinkusi autentišką fizinių asmenų bankroto modelį, šiame modelyje galima išvelgti ir kitų valstybių patirties elementų- Lietuvos Respublika gali būti priskirta prie „*earned fiesh start*“ valstybių tipo, čia stipriai išreikštas sąžiningumo bei tinkamo Plano vykdymo reikalavimas. Šių elementų pažinimas leidžia teigti, jog Lietuva vysto labai griežtą požiūrį į bankrutuojantį asmenį, nesiekia skatinti fizinių asmenų bankroto procedūrų, todėl ir nesuteikia daug papildomų garantijų sutuoktiniui ir vaikams lyginant su įprastu vykdymo procesu. Vis dėlto, nors fizinių asmenų bankroto modeliai skirias, vieni iš jų gana griežti, kiti yra labiau liberalūs, visi jie tarnauja tai pačiai fizinio asmens bankroto instituto paskirčiai- atkurti bankrutuojančio asmens mokumą, užtikrinant skolininko, su juo susijusių asmenų ir kreditorių interesų pusiausvyrą. Todėl nepaisant griežto Lietuvos Respublikos įstatymo leidėjo požiūrio į patį bankrutuojantį asmenį, taikant fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatas fizinio asmens bankroto instituto paskirtis neturi būti pamirštama- pasirinktas modelis yra autentiškas kelias link to pačios fizinių asmenų bankroto paskirties realizacijos.

2. SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISĖS KAIP FIZINIO ASMENS BANKROTO APSAUGOS OBJEKTAS

2.1.VAIKŲ TEISĖS IR SUBJEKTAI, UŽTIKRINANTYS VAIKŲ TEISIŲ APSAUGĄ FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ

Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. priimtoje Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau.²⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje numatyta, kad vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.²⁵ LR Civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teismas išlaikymą asmeniui priteisia, kol vaikas sulaukia pilnametystės, išskyrus atvejus, kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris jam nepilnamečiui nustatytas, arba kai vaikui būtina parama, jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose ir yra ne vyresnis negu 24 metų. Pastaroji nuostata, atsižvelgiant į tai, kad išlaikymas mokamas ir bankroto procese, leidžia manyti, kad vaiko sąvoka fizinio asmens bankroto procese neapsiriboja 18 metų riba. Vis dėlto, šiuo atveju pabrėžtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, vertindamas minėtos civilinio kodekso normos atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai, yra išaiškinęs, kad išlaikymo priteisimas pilnamečiams asmenims negali būti grindžiamas tais pačiais principais kaip nepilnamečiams.²⁶ Teismo nuomone, išlaikymą iš tėvų priteisti minėtam paramos reikalingam asmeniui būtų galima tik tada, kai šis asmuo yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšų, reikalingų jo studijoms. Taigi, pilnamečiai vaikai fizinio asmens bankroto procese turėtų turėti siauresnes teises į išlaikymą įgyvendinančias galimybes.

Tėvo ir motinos teisinis statusas santuokos atžvilgiu neperkeliamas jų vaikams. 1975 m. Europos Konvencijoje „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“ numatyta, kad vaikų teisių apimtis nėra priklausoma nuo fakto, ar vaiko tėvai yra susituokę, taigi fizinio asmens bankroto procese nesantuokinio vaiko interesai taip pat neturėtų būti diskriminuojami. Tas pats pasakytina apie įvaikius- įvaikiai laikomi tikraisiais įvaikintojo vaikais²⁷, todėl jų teisėms priklauso adekvati apsauga.

Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu,

²⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios, 1995. Nr. 60-1501

²⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. birželio 07 d. sprendimas „Dėl vaikų išlaikymo“//Valstybės žinios, 2007-16-12, Nr. 65-2529.

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 31 d. įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas nagrinėjimo apžvalga.Teismų praktika Nr. 12.

teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia- vaiko interesai“.²⁸ Teisės doktrinoje minėtas principas aiškinamas, nurodant jog tiek priimant įstatymo aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet koki kitą veiksmą vaiko interesų atžvilgiu bei užtikrinti, jog jie nebūtų pažeisti.²⁹ Kyla klausimas, kas laikytina vaiko interesais fizinio asmens bankroto procese ir į kokias vaiko teises šiame procese turi būti atsižvelgiama.

Vaiko interesai apibrėžiami kaip sąlygos lemiančios teigiamą vaiko vystymąsi, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, tautinius bei materialinius poreikius.³⁰ Autorės nuomone, išvardinti visas sąlygas, būtinas vaiko vystymuisi, sudėtingas uždavinys, be to, vargu ar įmanomas, kadangi šios sąlygos kinta, jog „gyvos“ ir vystosi kartu su šias teises realizuojančiu subjektu- vaiku bei konkrečiais jo asmeniniais bruožais- amžiumi, sveikata, būdo ypatumais, pomėgiais, gabumais, norais ir t.t. Taigi teismas kiekvieno fizinio asmens bankroto atveju turi nustatyti konkretų vaiko interesų turinį. Teisės doktrinoje išskiriamos tam tikros bendros, kiekvieno vaiko augimui ir vystymuisi būtinos sąlygos- „sveika ir saugi aplinka, asmens neliečiamybė, tamprūs socialiniai ryšiai (su tėvais, artimaisiais, draugais), galimybė mokytis, ilsėtis, žaisti, lavinti gebėjimus, save realizuoti, išsaugoti žmogišką orumą, laisvai reikšti pažiūras ir kitos.“³¹ Šios bendrosios sąlygos gali būti atspirties tašku taikant vaiko interesų turinį *ad hoc*.

Teisės doktrinoje pradėjus diskutuoti apie fizinio asmens bankroto instituto poreikį Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje kaip viena iš priežasčių įvesti fizinio asmens bankroto institutą buvo įvardijama galimybė išsiaiškinti bankrutuojančių asmenų nepilnamečių vaikų gyvenimo sąlygas ir suteikti jiems reikiamą teisinę pagalbą.³² Nenuostabu, jog galimybė tėvams pasiekti naują startą (ang. „*fresh start*“), sudarytų prielaidas ir vaikui pasijausti socialiai saugesniam, žinant kad kreditorių varžybos dėl tėvų turto yra sustabdytos ir vyksta pagal griežtai nustatytas procedūras. Tuo pačiu pastebėtina, jog fizinio asmenų bankroto įstatymas numato nuostatas, sietinas su atskiromis vaiko teisėmis- teise į išlaikymą, privataus gyvenimo apsauga. Tai rodo įstatymų leidėjo pasiryžimą ginti socialiai pažeidžiamų asmenų teises fizinio asmens bankroto procese. Ar minėtas pasiryžimas reiškia, kad valstybė fizinio asmens bankroto procese yra nusimačiusi daugiau pozityvių pareigų vaikų atžvilgiu nei įprastai?

Teisės doktrinoje vaiko teisės apibrėžiamos kaip santykinės, t.y. sietinos su konkrečiais subjektais. Vienas vaiko teises, ypač socialines ir politines, užtikrina valstybė, kitas- kiti asmenys, pavyzdžiui-

²⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios, 1995. Nr. 60-1501

²⁹ Šimonis M., Januškienė J.Vaikų teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje//Teisės problemos, 2001, 4(38), p.63

³⁰ Ibid.P-65

³¹ Kairienė B., Jakaitytė L.Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu//Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1): p. 99-106;

³² Laužikas E., Višinskis V.,Fizinių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai//Teisė.2006, Nr. 59.

darbdaviai, mokytojai ir pan., daug vaiko teisių užtikrina jo tėvai.³³ Komplexas tėvų teisių ir pareigų sudaro tėvų valdžios sąvoką. Remiantis Europos Tarybos Ministrų komiteto 1984 m. vasario 28 d. rekomendacija³⁴, tėvų valdžios sąvoka apima: tėvų pareigą ir teisę auklėti, lavinti ir mokyti vaiką; antra, tėvų pareigą ir teisę prižiūrėti ir ginti vaiką, įgyvendinti jo teises ir interesus; trečia, tėvų teisę ir pareigą rūpintis vaiko sveikata; ketvirta, tėvų pareigą materialiai išlaikyti vaiką; penkta, tėvų teisę ir pareigą matytis ir bendrauti su vaiku; tėvų teisę ir pareigą atstovauti vaikui pagal įstatymą; septinta, tėvų teisę ir pareigą administruoti vaikų turtą. Taigi, akivaizdu, jog tėvams numatytos plačiausios pareigos vaikų atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos vaidmuo vaiko teisių apsaugos srityje yra apibrėžtas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje, nurodant, jog valstybė įsipareigoja teikti šeimai reikiamą apsaugą, globą ir paramą. Vaiko teisių apsaugos konvencijos 27 str. 2 d. numatyta, kad valstybė imasi reikiamų priemonių ir **padeda (Autorės paryškinta)** tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti. Lingvistinė šių teisės nuostatų analizė leidžia teigti, kad valstybė yra nusimačiusi sau tik pagalbinį vaidmenį vaiko teisių apsaugos procese, o didžiausia atsakomybė paliekama tėvams. Šią išvadą pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika: „*Vaikų teisių (tarp jų ir išlaikymo) užtikrinimas yra **prioritetinė tėvų pareiga (Autorės paryškinta)**. Šis principas grindžiamas nurodytomis konstitucinėmis socialinės sanklodos nuostatomis, kuriose įtvirtintos būtent tėvų teisės ir pareigos auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti (Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis). Šis principas įtvirtintas ir Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 2 dalyje, numatančioje, kad tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka pagrindinė atsakomybė (the primary responsibility) už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimus ir finansines galimybes. Šis principas taip pat įtvirtintas ir CK 3.163 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta, kad nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 7 punkte – vaiko teises pirmiausiai privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti jo atstovai“.³⁵ Valstybės vaidmuo fizinio asmens bankroto procese taip pat išlieka pagalbinis. Šią išvadą galime suformuluoti, įvertinę jautriausias vaiko teises fizinio asmens bankroto procese- teisę į išlaikymą bei teisę į būstą.*

Su vaiko teise į išlaikymą yra susijusios nuostatos dėl fizinio asmens kreditorių reikalavimų tenkinimo bei jo mokumo atstatymo plano tvirtinimo (FABĮ 7-8 straipsniai), dėl kreditorių eilių (FABĮ 29

³³ Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justita, 2009, p. 371.

³⁴ Recommendation No. R (84) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Parental Responsibilities. Adopted on 28 February 1984. [žiūrėta 2013-04-05] Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/FAMILY/Rec.84.4.%20E.pdf>>

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje”. Teismų praktika Nr. 28.

straipsnio 3 d.) bei nuostatos dėl galimybės nurašyti įsipareigojimus (FABĮ 29 straipsnio 7 d.). Išlaikymo prievolė fizinio asmens bankroto procese vis dar paliekama tėvams, neperkeliant šios pareigos ryšium su fizinio asmens bankroto procesu kitiems asmenims: konkreti pinigų suma, būtina bankrutuojančio asmens bei jo išlaikomų asmenų būtiniesiems poreikiams patenkinti, numatoma Plane. Ši pareiga taip pat negali būti nurašoma jokių procedūrų pagalba, net ir fizinio asmens bankroto, todėl net bankroto proceso pabaigoje bankrutuojantis tėvas bus skolingas vaikui tokia pačia apimtimi. Tai sietina su tuo, jog išlaikymo pareiga laikytina asmenine tėvų pareiga, kuri jokiais atvejais negali būti perkeliama kitiems asmenims.³⁶ Kiek plačiau apie teisę į išlaikymą bus kalbama 3.1 poskyryje.

Minimalios modifikacijos bei didesnis valstybės vaidmuo pastebimas tik vaiko teisės į būstą kontekste. FABĮ 28 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad nepilnamečių vaikų vienintelis gyvenamasis būstas gali būti perduodamas ne anksčiau kaip po 6 mėnesių, kai asmuo nusipirks ar išsinuomos naują būstą. Ši nuostata taikoma net prieš hipotekinį kreditorių, kas liudija didesnę apsaugą nei įprastame vykdymo procese. Vis dėlto, minėtas straipsnis taip pat liudija, jog gyvenamasis būstas nėra išbraukiamas iš galimo išieškoti objektų sąrašo. Toks įstatymų leidėjo pasirinkimas siejasi su bendra teismų praktikos pozicija, jog vaiko teisės į būstą privalo užtikrinti pirmiausia vaiko tėvai: *„pareiga rūpintis vaikais pirmiausia yra tėvų pareiga ir ji negali būti be pagrindo perkeliama kitiems asmenims. Ji reiškia tėvų pareigą sudarant sandorius ar veikiant kitomis aplinkybėmis, kai gali būti paliesti vaiko interesai, elgtis apdairiau ir labiau apgalvotai. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4, 11, 13 straipsnių nuostatos dėl prioritutinės vaiko interesų reikšmės, būsto užtikrinimo vaikui, negali būti suprantamos kaip draudimas įstatymų nustatyta tvarka realizuoti skolininko, turinčio vaikų, gyvenamąsias patalpas teismo sprendimo vykdymo tvarka“*³⁷ Nors LR FABĮ 28 straipsnio 1 dalies nuostata gana abstrakti ir nėra aišku, iš kokių lėšų galėtų būti įsigytas ar išsinuomotas naujas būstas, tačiau manytina, kad minėtą straipsnį reikėtų taikyti sistemiškai su kitomis LR fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatomis. Klausimus jiems suteikiamos kompetencijos ribose fizinių asmenų bankroto procese sprendžia kreditoriai (LR FABĮ 8 straipsnio 2 dalis, 24 straipsnis), jiems suteikiama galimybė daryti nuolaidas bankrutuojančiam asmeniui (LR FABĮ 24 straipsnio 4 dalis), todėl būtent nuo jų valios priklausytų kokia apimtimi pasireikštų FABĮ 28 straipsnio 1 dalies apsauga-kreditorių susirinkimui nusprendus paskirti lėšų sumą iš skolininko turto dalies ne tik būstui nuomoti, bet ir nusipirkti vaiko interesai būtų apsaugoti didžiausia apimtimi. Taigi, gana paradoksaliai, tačiau fizinio asmens bankroto procese vaikų teisių apsaugą nulemia ir trečias subjektas- kreditorius. Latvijos

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje”. Teismų praktika Nr. 28.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001-10-31 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1051/2001; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003-03-17 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-359/2003

nemokumo įstatyme vaikų teisė į būstą taip pat įtakojama kreditorių valios: čia yra paliekama galimybė asmeniui pasilikti gyvenamąjį būstą tuo atveju, kuomet jis susitaria su hipotekiniu kreditoriumi bei toks susitarimas neprieštaruja kitų kreditorių interesams (Latvijos nemokumo įstatymo 146 straipsnio 2 d.)³⁸, visais kitais atvejais, esant nepilnamečių vaikų, gyvenamojo būsto pardavimas gali būti atidėtas iki vienerių metų (Latvijos nemokumo įstatymo 148 straipsnio 6 d.)³⁹

Kreditorius gali įtakoti vaiko teisių apimtį ne tik būsto srityje. LR FABĮ 24 straipsnio 4 dalyje numatyta kreditoriaus teisė daryti nuolaidas. LR FABĮ 8 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad Planas svarstomas kreditorių susirinkime ir kreditoriai turi teisę dėl jo pasisakyti. Vienas iš Plane nagrinėjamų klausimų- vaiko išlaikymo dydis. Kaip minėta šio darbo pirmajame skyriuje, Lietuvos Respublika priklauso „*earned fresh start*“ valstybių tipui. Šiam tipui priklausanti valstybė, nors ir yra įteisinsi fizinio asmens bankrotą, bankrutuojančiam asmeniui nėra linkusi suteikti daug garantijų, kurios lemtų fizinio asmens bankroto patrauklumą. Matyt, neatsitiktai Lietuvos Respublika pasirinko modelį, kuriame papildomų garantijų apimtis priklauso nuo kreditorių. Valstybė čia nesiryžta laiduoti daugiau teisių nei įprastiniame vykdymo procese, bet, tuo pačiu, neužkerta kelio patiems kreditoriams pademonstruoti geranoriškumą.

Magistrinio baigiamojo darbo autorės nuomone, pradiniu momentu, kuomet tik besiformuoja teismų praktika fizinio asmens bankroto srityje, yra naivu tikėtis, jog kreditoriai būtų linkę daryti daugiau nuolaidų bankrutuojančiam asmeniui ar su juo susijusiems asmenims, juolab, jog tokios nuolaidos būtų daromos jų sąskaita. Fizinio asmens bankrotas yra vienas iš institutų, kuris geriausiai atskleidžia bendrą valstybės kultūrinį, tradicinį, politinį požiūrius. Šiuo metu dominuoja neigiamas požiūris į bankrutuojantį asmenį. Šią aplinkybę liudija pirmosios fizinių asmenų bankroto bylos: kreditoriai intensyviai imasi ginti savo teises bei stiprinti savo pozicijas, įrodinėdami bankrutuojančio asmens nesąžiningumą, skųsdami teismo paskirtą lėšų sumą fizinio asmens ir jo išlaikomų asmenų poreikiams tenkinti.⁴⁰ Manytina, jog egzistuoja tam tikra sąmoningumo stoka- kreditoriai žvelgia į fizinio asmens bankrotą, kaip į tradicinį ir jiems įprastą įmonės bankrotą, nežvelgiant jog šie procesai iš esmės skirias: fizinio asmens bankrotas turi socialinę paskirtį asmeniui padėti atrasti naują startą, o ne tik likviduoti asmenį, kuo maksimaliau patenkinus kreditorių reikalavimus bankroto procese, kaip tai yra įprasta įmonės bankroto atveju. Kreditoriai fizinio asmens bankroto procese turi interesą patenkinti pirmiausia savo poreikius, todėl kreditorių valia- nėra patvarus ir tinkamas pagrindas vaikų teisių apsaugai, ypač tokiose jautriose srityse kaip teisė į būstą.

³⁸ Insolvency statute of Latvia [interaktyvus] adobted 15 of October.[žiūrėta 2013-05-20] Prieiga per internetą: www.mna.gov.lv

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-167-125/2014;

Vaiko teisių apsaugos užtikrinimas tik per kreditorių valią gali lemti, jog vaikų teisių apsauga fizinio asmens bankroto procese taps tik deklaracija, todėl neatsitiktinai įstatymų leidėjas įstatyme numatė tam tikrus saugiklius, kuriuos turi įgyvendinti teismas. Autorės nuomone, Planas yra pagrindinis elementas, kuris labiausiai įtakoja vaikų teises ir gali būti pagrindiniu įrankiu tiek apsaugoti vaikų teises, tiek ir jas pažeisti, todėl LR FABĮ 8 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad teismas gali patvirtinti Planą net tuo atveju, kuomet jam nepritaria kreditoriai. Dar vienas saugiklis įtvirtintas LR FABĮ 28 straipsnio 1 dalyje numatant, kad parduodant gyvenamąjį būstą, kuriame gyvena nepilnamečiai vaikai, reikalingas teismo leidimas. Teismo vaidmuo išieškojimo procese pabrėžiamas ir teisės doktrinoje. Prof. Dr. E. Tamošiūnienė bei dr. D. Ambrasienė yra nurodžiusios, jog teismas vykdymo procese įgyvendina kontrolės funkcijas ne tik atlikdamas antstolio procesinės veiklos kontrolę, bet ir kitomis procesinėmis formomis grindamas išieškotojo, skolininko ir kitų asmenų teises⁴¹, šio subjekto veikla grindžiama nepriklausomumo ir tik įstatymo klausymo principais.⁴² Taigi manytina, jog fizinio asmens bankroto procese vaikų teisių apsauga efektyviai galėtų būti užtikrinama taipogi teismų pagalba. Teismai fizinio asmens bankroto procese, kaip ir įprastiniame vykdymo procese, turi įgaliojimus vertinti fizinio asmens bankrotą administruojančio asmens, bankroto administratoriaus, veiksmus (FABĮ 24 straipsnio 7 dalis), jis turi galimybę vertinti, kiek pagrįstai ir teisėtai yra varžomos tam tikrų asmenų teisės (pvz., turi įgaliojimus esant ginčui spręsti dėl turto, į kurį gali būti nukreipiamas išieškojimas, dėl bankroto administratoriaus teisės įeiti į fizinio asmens gyvenamąsias patalpas, kai tam prieštarauja kartu su fiziniu asmeniu gyvenantys subjektai, ir t.t.). Pažymėtina, kad būtent teismai savo veikloje vadovaujasi bendraisiais teisės principais bei, taikydami ir aiškindami normas, atsižvelgia į taikomų normų paskirtį, sisteminius ryšius. Gebėjimas žvelgti plačiau leidžia pasiekti teisingą, sąžiningą ir protingą bankrutuojančio asmens, su juo susijusių asmenų bei kreditorių interesų pusiausvyrą. Nuo to, kiek konstruktyviai teismai naudosis jiems suteiktomis priemonėmis vykdyti teisingumą konkrečioje byloje bei saugikliais drausminant kreditorių valią, didžiąja dalimi priklauso ir vaikų teisių apsaugos lygis fizinio asmens bankroto procese.

Taigi, fizinio asmens bankrotas tampa savotišku konsensu tarp bankrutuojančio asmens ir kreditorių, šie subjektai labiausiai lemia vaiko teisių apimtį. Valstybė įsikiša tik tuomet, kuomet konsensusas nepasiekiamas, arba pasiektas konsensusas pažeidžia vaiko teises- teismams yra suteikiamos priemonės drausminti kreditorius. Vis dėlto valstybė visais atvejais nepraranda savo kaip pagalbininkės statuso, o tėvai visad išlieka pagrindiniai subjektai vaiko teisių apsaugos srityje.

⁴¹ Autorių kolektyvas. Šiuolaikinės civilinės proceso teisės paskirtis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008. P. - 278.

⁴² Ibid., P- 268.

2.2.SUTUOKTINIS *DE JURE* IR *DE FACTO* BEI JO TEISIŲ APIMTIS FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ

Pagal formalųjį šeimyninių santykių atsiradimo pagrindą šeimos gali būti skirstomos į santuokines šeimas ir nesantuokines šeimas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas reglamentuoja abi šeimos formas- šeimą, sukurtą santuokos pagrindu (CK 3.7 str.) bei šeimą sukurtą partnerystės (kohabitacijos pagrindu). Lietuvos Respublikos civilinio kodekso prasme santuoka- tai įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Ta pati samprata plėtojama ir teisinėje doktrinoje: „Santuoka- yra savanoriškas vyro ir moters, sulaukusių santuokinio amžiaus susitarimas sukurti šeimą, įformintas šio kodekso 3.12-3.25 straipsniuose nustatytais sąlygomis ir tvarka ir sukuriantis asmenines bei turtines teises ir pareigas, nustatytas šio kodekso 3.81-3.129 straipsniuose.“⁴³; „Teisiniu požiūriu santuoka suprantama kaip svarbiausias juridinis faktas, sukeliantis šeimyninių teisinių ryšių atsiradimą, suprantamas kaip laisva ir savanoriška vyro ir moters sąjunga, sudaroma laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų siekiant sukurti šeimą.“⁴⁴ Partnerystės sąvoka įtvirtinta CK 3.229 straipsnyje, nurodant, kad sugyventiniais laikytini skirtingos lyties asmenys, kurie įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos. Tiesa, šiuo atveju vertėtų pažymėti, kad, nors civiliniame kodekse tiesiogiai numatytos nuostatos, kurių paskirtis- reglamentuoti partnerystės institutą, pastarosios nuostatos taip ir nepradėjo funkcionuoti, nes nebuvo priimtas įstatymas, nustatantis partnerystės įregistravimo tvarką, todėl partnerių teisinių santykių teisinis suregulavimas pastaruosius metus plėtojosi ne pozityviosios teisės, o teismų praktikos dėka.

Teisės doktrinoje galima sutikti, jog partnerystė yra įvardijama kaip *de facto* santuoka, o partneris kaip *de facto* sutuoktinis.⁴⁵ Kadangi fizinių asmenų bankroto įstatymas atskirai nereglamentuoja nuostatų, liečiančių bankrutuojančio asmens partnerį (sugyventinį)⁴⁶, vertėtų išsiaiškinti, ar sutuoktinio sąvoka fizinių asmenų bankroto įstatymo taikymo kontekste apima ir *de facto* sutuoktinį, t. y. partnerį, ar šiems asmenims vis dėlto suteikiama skirtinga apsauga.

⁴³ Jačkonienė J. Santuoka: sąvoka ir sudarymo sąlygos//Justitia,1999, Nr.5-6(23-24):40-43.

⁴⁴ Kudinavičiūtė- Michailovienė I. Santuokos sąlygos. Vilnius: Justitia, 2006. p.15.

⁴⁵ Leckey R. Cohabitation and comparative method. Oxford. The modern law review [interaktyvus], 2009, Nr.72(1) [žiūrėta 2013-08-13]. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2230.2009.00733.x/abstract?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false>

⁴⁶ Pažymėtina, kad FABĮ 25 straipsnio 4 dalyje yra atskirai pasisakoma apie sugyventinio teisę dalyvauti kreditorių susirinkime, tačiau kituose straipsniuose šis subjektas nėra atskirai išskiriamas, todėl šio subjekto teisių apimtis kitų teisių atžvilgiu išlieka aktuali.

Europos Žmogaus Teisių Konvencija neturi atskiro straipsnio, reglamentuojančio sugyventinių institutą. Priešingai, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad Konvencija apima labai plačią šeimos gyvenimo sampratą, apimančią ir sugyventinius.⁴⁷ Vienas kertinių Konvencijos draudimų-draudimas diskriminuoti. Vis dėl to ar tai reiškia, kad sugyventiniams visais atvejais turi būti suteikiama tokia pati teisinė apsauga kaip ir sutuoktiniams?

Remiantis funkcionalumo doktrina asmenys, kurie laikosi tų pačių įsipareigojimų, kurie keliami šeimos nariams, turi gauti tokią pačią teisių apsaugą, neatsižvelgiant į griežtą bei formalų reikalavimą būti susituokusiems.⁴⁸ Kitų autorių nuomone, sugyventinio ir sutuoktinio statuso teisinis reglamentavimas negali tapti tapatus, nes jie turi atspindėti skirtingus žmonių gyvenimo būdo pasirinkimus.⁴⁹ Pastarasis požiūris vyrauja ir Lietuvos Respublikoje. Nuosavybės teisių prasme *de facto* sutuoktiniai Lietuvoje suprantami kaip svetimi vienas kitam asmenys- ginčams dėl juos siejančių turtinių teisinių santykių spręsti taikomos LR Civilinio kodekso ketvirtosios knygos („Daiktinė teisė“) nuostatos dėl bendrojoje dalinėje nuosavybėje bendraturčių dalių nustatymo, taip pat LR Civilinio kodekso šeštosios knygos („Prievolių teisė“) nuostatomis dėl jungtinės veiklos sutarties, sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę (LR CK 6.969 str.)⁵⁰ Net ir išlaikymo teisiniuose santykiuose partnerio teisės yra paremtos tik *obligatione naturale*. Tuo tarpu sutuoktiniai dažniausiai nuosavybę valdo bendrosios jungtinės nuosavybės teise, civiliniame kodekse egzistuoja ribojimai, susiję su sutuoktinių turtinių teisių apsauga (pvz., LR CK 3.92 str.), be to, tiesiogiai įstatyme yra numatyta sutuoktinio teisė gauti išlaikymą (LR CK 3.72 str.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs: „*tokių asmenų (sugyventinių) turtiniams santykiams netaikomos teisės normos, reglamentuojančios sutuoktinių turto teisinį statusą. <...> Nuosekli susiformavusi kasacinio teismo praktika patvirtina, kad tokių asmenų turtinių santykių apsaugai į bendrai įgytą turtą taikytinos CK ketvirtosios knygos normos, kuriose nustatyta bendroji nuosavybės teisė bendraturčiams. Nesusituokusių asmenų gyvenimas drauge, ūkio tvarkymas kartu, bendro turto kūrimas asmeninėmis lėšomis ir bendru jų pačių darbu teismui yra pakankamas pagrindas pripažinti, buvus tokių asmenų susitarimą dėl jungtinės veiklos (partnerystės) sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę.*⁵¹ Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad klaidinga būtų teigti, jog minėtas teismų

⁴⁷ Yousef v. the Netherlands, no. 33711/96, § 51, ECHR 2002-VIII

⁴⁸ Leckey R. Cohabitation and comparative method. Oxford.The modern law review [interaktyvus],2009, 72(1) [žiūrėta 2013-08-13]. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2230.2009.00733.x/abstract?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false>

⁴⁹ Beinaroviča O. The historical development of regulation of non-marital cohabitation of heterosexual couples and its effect on the creation of modern family law in Europe[interaktyvus], 2013, University of Latvia.[žiūrėta 2013-11-15]. http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Admin/Doktorant%C5%B3_konferencija/Beinarovica.pdf

⁵⁰ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt metų. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2013, P.-424.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėju kolegijos 2011 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-410/2011;

išaiškinimas reiškia, jos visais atvejais visas turtas, įgytas sugyventinių bendro gyvenimo metu, savaime pripažįstamas bendrąja daline nuosavybe.⁵² Ši teismų praktika iliustruoja, jog Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas palaiko santuoką kaip pagrindinį ir tradicinį šeimos sukūrimo pagrindą, o sugyventiniui turtinių teisinių santykių srityje visais atvejais tenka kovoti dėl savo, kaip *de facto* sutuoktinio, teisinio statuso. Sugyventinių teises saugomos minimaliu mastu per kitas teisės nuostatas, „nepriřtas“ prie sugyventinio sąvokos. Tą pačią poziciją išsakė ir dr. Inga Kudinavičiūtė- Michailovienė, nurodydama: „Sugyventinių įstatymo tikslas- tik minimaliai apsaugoti silpnesnės šalies teises ir teisėtus interesus pasibaigus jų santykiams, nes įstatymas nenumato pareigos teikti išlaikymą, teisės paveldėti turtą (nebent sudarytas testamentas), vaiko, gimusio sugyventinio santykiuose, globa suteikiama motinai (nebent tėvas pripažįsta tėvystę).“⁵³

Nors, kaip minėta, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija draudžia diskriminuoti, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje taip pat yra pažymėjęs, jog valstybės gali tam tikrais įstatymais skatinti konkrečią šeimos gyvenimo formą.⁵⁴ Pastebėtina, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose taip pat sugyventiniams suteikiamos ribotesnės teisės nei sutuoktiniams, pavyzdžiui, jiems neleidžiama pateikti bendro pareiřkimo dėl bankroto.⁵⁵

Autorės nuomone, sugyventinio turtinio pobūdžio teisių ribojimai, lyginant su sutuoktinio teisėmis, neabejotinai pasireiřk ir fizinio asmens bankroto procese. Fizinio asmens bankrotas visai naujas institutas, kuris remiasi kitų teisės šakų bei esamos teismų praktikos patirtimi. Akivaizdu, jog šiuo metu sugyventiniui *de facto* suteikiama netapati apsauga sutuoktiniui *de jure*. Kiek kitokios padėties sugyventinis galėtų tikėtis privataus gyvenimo apsaugos srityje, nes LR FABI 12 straipsnio 4 dalies 2 punkte įstatymų leidėjas, ribodamas bankroto administratoriaus teises įeiti į gyvenamąjį būstą, vartoja „kartu gyvenančių asmenų“ sąvoką, šios sąvokos „nepriřdamas“ prie sutuoktinio ir vaikų. Teisės doktrinoje taip pat sutinkama, jog ir sutuoktiniai, ir sugyventiniai turi vienodas teises naudotis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnio teikiama apsauga, jei jų tarpusavio santykiai turinio ir kokybės prasme gali būti laikomi šeimos gyvenimu.⁵⁶ Privataus gyvenimo sritis nėra griežtai susieta su sutuoktinio statusu. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-134/2011;

⁵³ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos teisinio reglamentavimo prblemos//Jurisprudencija. 2008, 4(106) p.27-35;

⁵⁴ Ambrazevičiūtė K., Kavoliūnaitė- Ragauskienė E., Mizaras V.Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose//Teisės problemos, 2012. Nr. 4(78).

⁵⁵ Sumner I.C., Sumner S.C. Is the same union is civil? Same- sex marriages, civil unions, domestic partnerships and reciprocal benefits in the USA [interaktyvus] ulterch law review, volume 4, issue 2 (june), 2008[žiūrėta 2014-04-03] <https://www.utrechtlawreview.org/index.php/ulr/article/view/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-101096/77>

⁵⁶ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji deřimt metų. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2013, P.-443.

taikymo praktikoje šeimos gyvenimo samprata laikoma autonomiškai, t.y. ji nepriklauso nuo asmenų santykių vertinimo atskirose valstybėse⁵⁷, todėl bet kokie valstybės veiksmai, skatinant tam tikrą šeimos gyvenimo formą ir, tuo pačiu, ribojant privataus šeimos gyvenimo sritį, būtų neproporcingi siekiamam tikslui bei pažeistų valstybės tarptautinius įsipareigojimus.

Taigi fizinių asmenų bankroto procese *de facto* sutuoktiniai nesulaukia tapačios teisinės apsaugos kaip *de jure* sutuoktiniai. Sugyventiniai, *de facto* sutuoktiniai, savo teises turi aktyviai gintis remdamiesi LR civilinio kodekso ketvirtosios knygos nuostatomis dėl bendrojoje dalinėje nuosavybėje bendraturčių dalių nustatymo, taip pat LR civilinio kodekso šeštosios knygos nuostatomis dėl jungtinės veiklos sutarties, sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę (CK 6.969 str.). Sutuoktiniai *de facto* ir *de jure* vienodos teisinės apsaugos galėtų tikėtis nebent privataus šeimos gyvenimo srityje.

⁵⁷ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt metų. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2013, P.-443.

3. SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISIŲ APSAUGOS INSTRUMENTAI

3.1. SUTUOKTINIO IR VAIKŲ TEISĖ REIKALAUTI IŠLAIKYMO IŠ ASMENS, KURIAM IŠKELTA FIZINIO ASMENS BANKROTO BYLA

Išlaikymo klausimas yra vienas jautriausių klausimų fizinio asmens bankroto procese, nes siejasi su pažeidžiamiausia socialine grupe- išlaikytiniais. Tarpusavio išlaikymo prievolė sutuoktinius sieja tiek esant susituokus, tiek nutraukus santuoką ar nustačius gyvenimą skyrium.⁵⁸ Sutuoktinio teisė į išlaikymą numatyta CK 3.78, CK 3.72, CK 3.47. Civilinio kodekso komentare numatyta, kad CK 3.72 straipsnis yra bendroji nuostata taikoma ir tais atvejais, kuomet sutuoktinis prašo priteisti išlaikymą nenutraukus santuokos.⁵⁹ Vaikų teisė į materialinį aprūpinimą numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje ir CK 3.192 straipsnyje. Prof. V.Mikelėnas, apibūdinamas vaiko teisę į materialinį aprūpinimą, yra nurodęs, jog tai yra viena iš pagrindinių vaiko teisių, be kurios tinkamo įgyvendinimo neįmanoma normali vaiko raida.⁶⁰ Vaiko teisė į išlaikymą nepriklauso nuo santuokinio ryšio tarp tėvų buvimo. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.3 straipsnyje numatyta, kad šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksnių įtakos. Taigi, šiame skyriuje Autorė sieks įvertinti, kiek esamas fizinių asmenų bankroto įstatymas užtikrina minėtų principų įgyvendinimą išlaikymo srityje.

LR FABĮ 6 straipsnio 3 dalies 4 punktą numato, kad teismas, iškeldamas asmens bankroto bylą, kartu nustato sumą, kuri bus skiriama fizinio asmens, o kartu ir jo išlaikytinių, būtiniams poreikiams tenkinti nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo iki įsiteisės nutartis dėl plano patvirtinimo. Taigi, teismas, priimdamas nutartį iškelti fizinio asmens bankroto bylą, turi pasirūpinti, jog iki bus patvirtintas Planas ir įsiteisės nutartis dėl Plano patvirtinimo išlaikytiniams būtų užtikrinta teisė į nenutrūkstamą ir periodišką materialinį aprūpinimą. Vėliau išlaikymo klausimas įtraukiamas į Planą (LR FABĮ 7 str. 6 d.) ir teikiamas bankroto administratoriui bei kreditorių susirinkimui vertinti. Kreditoriams yra numatyta teisė nepritari Planui (LR FABĮ 8 str. 3 d.). Vis dėlto, sistemiškai įvertinus įstatymo nuostatas, matyti, kad Plano tvirtinimas yra išimtinė teismo prerogatyva ir net tuo atveju, jei kreditoriai nepritaria Plano projektui, teismas gali Planą patvirtinti, atsižvelgdamas į bankroto administratoriaus išvadą ir įvertinęs nemokaus fizinio asmens bei jo kreditorių teises ir teisėtus interesus (LR FABĮ 8 str. 8 d.). Atkreiptinas

⁵⁸ Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justita, 2009, P-301.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P- 148.

⁶⁰ Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justita, 2009, P- 393.

dėmesys, jog įstatymas tokiais atvejais, kuomet kreditoriai nepritaria Plano tvirtinimui, įpareigoja teismą paskirti žodinį teismo posėdį (LR FABĮ 8 str. 6 d.). Tokiu būdu įstatymų leidėjas siekė sudaryti prielaidas kuo išsamiau ištirti faktines bylos aplinkybes, nepažeidžiant kreditorių, skolininkų bei su skolininko asmeniu susijusių asmenų interesų.

Kadangi, kaip minėta, išlaikymo klausimas sprendžiamas kartu su Planu, fizinio asmens bankroto procese tampa aktualus išlaikymo dydžio klausimas. LR fizinių asmenų bankroto įstatyme šis klausimas tiesiogiai sureglamentuotas 7 straipsnio 3 dalyje nurodant, jog fizinio asmens ir (ar) teisės aktų nustatyta tvarka išlaikomų asmenų būtiniesiems poreikiams tenkinti skiriama lėšų suma negali būti mažesnė už lėšų sumą, kuri būtų paliekama fiziniam asmeniui, atliekant išskaitas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Autorės nuomone, minėta įstatymo nuostata negali būti aiškinama taip, jog teismas negali patvirtinti didesnės lėšų sumos jei tam mato poreikį. Visų pirma, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką teismas, spręsdamas klausimą dėl vaikų išlaikymo dydžio, turi nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus: 1) konkretaus vaiko poreikius; 2) abiejų tėvų turtinę padėtį.⁶¹ Taigi akivaizdu, kad konkretaus vaiko poreikiai bei individualios bylos aplinkybės gali skirtis. Antra, reikalavimas, jog teismai visais atvejais išlaikomiems asmenims priteistų tapačią sumą, neatsižvelgiant į šių asmenų individualius poreikius, pažeistų ne tik tokių asmenų teises, bet ir nuostatą, jog teismas vykdo teisingumą konkrečioje byloje. Pagaliau orientacinę FABĮ 7 straipsnio 3 dalies prigimtį pabrėžia ir Lietuvos Respublikos teismai, nagrinėdami pirmąsias fizinių asmenų bankroto bylas: „*Istatymo 7 straipsnio 3 dalyje nustatyta tik žemutinė fizinio asmens ir jo išlaikomų asmenų būtiniesiems poreikiams tenkinti reikalingos sumos riba, o pati nuostata yra rekomendacinio pobūdžio, taigi teismas dėl sumos sprendžia kiekvienu konkrečiu atveju, įvertinęs bylos aplinkybes*“.⁶²

Konkretūs vaiko poreikiai yra kintantis laike, todėl fizinio asmens bankroto procese neabejotinai gali iškilti klausimas dėl poreikio modifikuoti išlaikymo dydį. Galimybė modifikuoti išlaikymo dydį numatyta LR CK 3.201 straipsnyje. Ar ši galimybė galiotų ir fizinio asmens bankroto procese? LR FABĮ 23 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad su fizinio asmens bankrotu susiję kreditorių sąrašo ir jų reikalavimų patikslinimai (nesumokėti mokesčiai, skola atleistiems darbuotojams, išlaikomiems asmenims ir kiti) tvirtinami teismo nutartimi iki teismas priima nutartį nutraukti ar sprendimą baigti fizinio asmens bankroto bylą. LR FABĮ 8 straipsnio 12 dalis numato galimybę modifikuoti planą. Taigi įstatyme numatytos priemonės reaguoti į pasikeitimus. Net nesant tiesioginių nuostatų LR fizinių asmenų bankroto įstatyme tokia galimybė turėtų būti numatyta remiantis bendraisiais teisingumo, sąžiningumo ir

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga// Teismų praktika Nr. 23.

⁶² Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-167-125/2014;

protingumo principais. Kaip minėta, išlaikymo dydis visais atvejais teismų praktikoje nustatomas pagal konkrečius vaiko poreikius.

Kreditoriai fizinio asmens bankroto procese siekia kuo maksimaliau patenkinti savo kreditorinius reikalavimus. Bankrutuojančiam asmeniui fizinio asmens bankrotas yra priemonė apsaugoti nuo kreditorių lenktynių dėl jo turto bei, tuo pačiu, apsaugoti savo ir su juo susijusių asmenų interesus, pradėti naują pradžią. Tiek aplinkybė, jog išlaikomiems asmenims fizinio asmens bankroto plane yra patvirtinama tam tikra pinigų suma, tiek aplinkybė, jog teisę į išlaikymą turintys asmenys gali reikšti kreditorinius reikalavimus tiesiogiai įtakoja likusių kreditorių teises. Todėl teismui fizinio asmens bankroto procese neabejotinai tenka pareiga šiuos priešingus interesus derinti bei ieškoti protingos šių interesų pusiausvyros. Užsienio doktrinoje pasisakoma, jog tokia išlaikytinių procesinė padėtis, kuomet bankroto įstatyme jam numatomos tam tikros garantijos pateisinama vien socialiai teikiamu prioritetu išlaikymo pareigoms lyginant su įprastais komerciniais sandoriais.⁶³ Vaikus iš kitų kreditorių tarpo išskiria ir LR FABĮ 27 straipsnio 7 dalies nuostata, draudžianti nurašyti skolas, susidariusias išlaikymo srityje. Ši nuostata grindžiama tėvų ir vaikų pareigų vienas kitam pobūdžiu: tėvų pareiga išlaikyti vaikus yra asmeninė turtinė (lot. *intuitu personae*).⁶⁴ Šios pareigos sąsajos su asmeniu neleidžia jos perleisti kitiems asmenims, juolab neleidžia atsisakyti jos vykdyti.⁶⁵

Lietuvos apeliacinis teismas yra nurodęs, jog nepilnamečiams vaikams išlaikymas mokant alimentus yra būtinų gyvenimo lėšų šaltinis, todėl, netvirtinant jų reikalavimų tėvo įmonės bankroto byloje, būtų pažeisti gyvybiškai svarbūs vaikų interesai.⁶⁶ Atkreiptinas dėmesys, jog vaikų kreditoriniai reikalavimai fizinio asmens bankroto procese tenkinami pirmąją eile (LR FABĮ 29 str. 3 d.). Kyla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas į pirmos eilės kreditorių sąrašą neįtraukė išlaikymo reikalaujančio sutuoktinio. Akivaizdu, jog sutuoktinis, kuris turi teisę į išlaikymą, taip pat laikytinas socialiai pažeidžiamu asmeniu, todėl jo interesams turėtų būti numatyta adekvati apsauga. LR CPK 754 straipsnio antros dalies nuostata, kurios pagrindu buvo pasirinktas kreditorių eilių modelis fizinio asmens bankroto procese, taip pat nediferencijuoja išlaikytinių bei įvardija juos bendra išlaikomų asmenų sąvoka. Manytina, jog tokiais atvejais įstatymų leidėjo spragas turėtų taisyti teismų praktika. Taip jau buvo pasielgta individualių įmonių bankrotų atvejais, kuomet kreditorinius reikalavimus reikšdavo vaikai, ir teismai, nors tai ir prieštaravo lingvistinei Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo formuluotei, šiuos kreditorius į kreditorių sąrašą traukdavo pirmąją eile: „reikalavimas mokėti išlaikymą įmonės savininko vaikams, sutinkamai su

⁶³ D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*. London: Ashgate Publishing, Ltd, 2005.p- 108.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje”. Teismų praktika Nr. 28.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-P-182/2010.

⁶⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugpjūčio 13 nutartis civilinėje byloje Nr. 2-894/2009

CPK 754 straipsnio antrąja dalimi, vykdymo procese tenkinamas pirma eile, tuo tarpu pagal ĮBĮ 35 straipsnio nustatytą kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimo eilę, jis galėtų būti tenkinamas trečiaja eile. Toks eiliškumas prieštarauja bendriesiems teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams, nes socialine prasme išlaikymo mokėjimas yra žymiai svarbesnis negu mokesčiai valstybei, darbo užmokestis ar mokėjimai už prekes ar paslaugas, todėl tokie reikalavimai turi būti tvirtinami pirmąja eile“.⁶⁷ Taigi fizinio asmens bankroto atveju, nors sutuoktiniui tiesiogiai nenumatyta teisė patenkinti kreditorinį reikalavimą pirmąja eile, tokia galimybė jam turėtų būti sudaroma remiantis bendraisiais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (LR CK 1.5 str.).

Kaip minėta, prerogatyva tvirtinti Planą, remiantis LR fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatomis, yra priskirtina teismui. Teismai tokiais atvejais konkrečių faktinių aplinkybių kontekste turi įvertinti, koks procesinis sprendimas dėl Plano, o tuo pačiu, ir dėl išlaikymo taikymo ir jo dydžio, geriausiai atitiks teisingumo principą. Tinkamos pusiausvyros parinkimas yra sunkus uždavinys, juolab, jog bankroto procese susitelkia daug kreditorių. Autorės nuomone, priešingų interesų derinimo procese teismas turėtų prioritetą teikti vaiko interesams. Pažymėtina, jog analizuojant teismų praktiką, susiklosčiusią iki fizinio asmens bankroto instituto atsiradimo, matyti, jog teismai taip pat pripažįsta vaiko teisių prioritetą prieš tėvų kreditorių interesus.⁶⁸ Pavyzdžiui, civilinėje byloje Nr. 3K-3-586/2005 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė klausimą, kaip turi būti individualizuotas turtas LR CPK 667 straipsnio pagrindu atsižvelgiant į vaiko teises. Teismas šioje byloje konstatavo, jog „**nepilnamečių vaikų interesus turi prioritetą prieš tėvų kreditorių interesą (Autorės paryškinta)**. Dėl to pagrįsta bylą nagrinėjusių teismų argumentacija dėl esminio vaiko teisių pažeidimo patenkinus pareiškėjo prašymą ta apimtimi, kaip pareiškėjas buvo suformulavęs – skolininkui I. Š. pripažinti nuosavybės teisę į visą butą, sutuoktinei J. Š. išmokant atitinkamą kompensaciją. Tokiu atveju nepilnametis vaikas būtų paliktas be gyvenamojo būsto, o prioritetas būtų suteiktas kreditoriaus (išieškotojo) interesui, sudarant sąlygas palankiai realizuoti butą ir taip maksimaliai patenkinti kreditoriaus interesą“⁶⁹ Cituotos bylos kontekste kyla klausimas ar minėtas prioritetas reiškia, jog visais atvejais vaiko teisės turi būti suabsoliutinamos?

Į šį klausimą padeda atsakyti teismų praktikos analizė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. kovo 5 d. savo nutartyje yra pažymėjęs, jog nors vaiko teisė į išlaikymą turi būti ginama ir šios teisės apsauga yra prioritetinė, tačiau, atsakovui turint reikšmingų įsiskolinimų ir kitiems kreditoriams, vaiko

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 23 d. nutartis c.b. Nr. 2-178/2006, Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugpjūčio 13 d. nutartis c.b. Nr. 2-894/2009; Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis c.b. Nr. 2-2769/2011;

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 17 d. nutartis c.b. Nr. 3K-7-96/2003, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 16 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-586/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 06 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-354/2010;

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 16 d. nutatis c. b. Nr. 3K-3-586/2005;

interesai negali būti tenkinami maksimaliai, kitų kreditorių interesų visiškai nepaisant.⁷⁰ Teismo teigimu, tokia vaiko teisių gynyba neatitiktų teisingumo principo, nes pastarasis reikalauja siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros. Minėtais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais, siekdami skirtingų interesų pusiausvyros, vadovaujasi ir žemesnės instancijos teismai. Štai Vilniaus apygardos teismas 2011 m. sausio 24 d. priėmė nutartį, kurioje vaikui priteisė dalį turto kaip išlaikymą: „*Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, išanalizavusi atsakovo mokumą, turimus įsiskolinimus trečiajam asmeniui, trečiojo asmens pasirinktą skolos išieškojimo būdą, daro išvadą, kad dalies atsakovo turto priteisimas vaikui, nepažeis nepilnamečio vaiko interesų ir trečiojo asmens (kreditoriaus) interesų.*“⁷¹ Taigi, teismų praktikos analizė liudija, jog vaiko interesų prioritetą negali būti taikomas aklaui ir kiekvienu atveju taikomas *ad hoc*.

Šio Darbo 2.1. poskyryje minėta, jog konkretaus vaiko interesų turinys skiriasi, nes šį turinį įtakoja vaiką charakterizuojantys požymiai kaip amžius, sveikatos būklė, gabumai, norai ir pan. Vaikas iki vienam ar abiem iš tėvų inicijuojant bankroto procesą būna susiformavęs tam tikrus įpročius, poreikius, orientuotus į jam įprastas gyvenimo sąlygas. Teismų praktikoje pasisakoma, jog vaiko teisių prioritetą turi būti taikomas protingai, nepaneigiant kreditoriaus teisių. Taigi, kyla klausimas, ar protinga vaiko ir kreditorių interesų pusiausvyra reiškia, jog vaiko gyvenimo kokybė ryšium su tuo, jog vienam ar abiem iš tėvų iškeliama bankroto byla ir bankroto byloje yra susikaupusi didelė kreditorinių reikalavimų masė, turi kisti. Vaikas iki bankroto bylos iškėlimo gali būti lankęs privačią mokyklą, įvairius būrelius, turėti specialių gabumų, kuriems palaikyti ir lavinti tėvai skirdavo papildomų lėšų. Ar šie vaiko interesai turi būti ribojami? Ar priešingai- turi būti ir toliau užtikrinami?

Paanalizuokime teismų praktiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžia, kad vaiko išlaikymas neturi visais atvejais apsiriboti būtinaisiais vaiko poreikiais: „*Nustatant išlaikymo vaikui dydį būtina įvertinti vaiko poreikius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad visapusiškam vaiko vystymuisi turi būti tenkinami ne tik jo būtinieji poreikiai (maistas, apranga, higiena ir pan.), bet skiriamas dėmesys vaiko laisvalaikio, bendravimo, saviraiškos pomėgiams, lavinami gabumai. Sutuoktinių sūnus A. P. yra penkiolikos metų paauglys, kurio būtinieji poreikiai (maistas, apranga, higiena) jau yra ne mažesni nei suaugusiojo, be to, vaikas lanko sporto mokyklą, taigi turi būti sudarytos sąlygos ir jo gabumams lavinti, ir jo saviraiškos, bendravimo poreikiams tenkinti.*“⁷² Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad žemesnės instancijos teismas privalėjo atsižvelgti į jau anksčiau susiformavusius vaiko poreikius: „*Teisėjų*

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 05 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-288/2003;

⁷¹ Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-259-520/2011;

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2013;

kolegijos vertinimu, nagrinėjamoje byloje teismai, parinkdami priteistino išlaikymo dydį, neatsižvelgė į ankstesnius iki santuokos nutraukimo susiformavusius ir užtikrintus vaiko poreikius“⁷³ Taigi, teismų praktikoje ankstesni vaiko poreikiai yra vienas iš orientacinių kriterijų, į kurį privalo atsižvelgti teismas konkrečioje byloje. Tą pačią išvadą prieiname analizuodami tiriamąjį mokslinį darbą, kurio rezultatai buvo remtasi ruošiant fizinių asmenų bankroto įstatymo projektą. Šioje Studijoje pažymima, kad „Skolininkui yra paliekamas minimaliai reikalingas turtas (daiktai, lėšos) leidžiantis skolininkui turėti kuklią buitį, orientuotą į jo ankstesnio gyvenimo lygį (Autorės paryškinta), savo ir savo artimųjų poreikiams užtikrinti“.⁷⁴ Taigi, Lietuvos Respublikoje yra prielaidos fizinio asmens bankroto procese išlaikytiniams skirti išlaikymą, orientuotą į jo ankstesnio gyvenimo lygį.

Klausimas dėl išlaikymo dydžio ir galimybės jį orientuoti į ankstesnį gyvenimo lygį tiesiogiai buvo sprendtas Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau- JAV) teismų praktikoje. Štai JAV teismas byloje *Re Rayatt* sprendė klausimą, ar bankroto proceso metu skolininko vaikų mokesčiai privačiai mokyklai turėtų būti tenkinami. Teismas šioje byloje nusprendė, jog atsižvelgiant į vaiko interesus toks prašymas tenkintinas.⁷⁵ Kitoje byloje *Scott v Davis* teismas pasisakė, kad ankstesnėje teismo nutartyje (*Re Rayatt*) nurodyta taisyklė negali būti taikoma visais atvejais- kiekviena byla yra individuali todėl skubotų ir griežtų taisyklių formavimas būtų nesuderinamas su bankrotu.⁷⁶ Taigi, JAV šis klausimas sprendžiamas kiekvienu atveju *ad hoc*. Magistro baigiamojo darbo autorės nuomone, Lietuvoje šis klausimas turėtų būti sprendžiamas taip pat *ad hoc*- kiekviena situacija yra individuali, išankstinis apsisprendimas visais atvejais palaikyti buvusią vaiko gyvenimo kokybę nesiderintų su siekiu derinti priešingus interesus bankroto procese. Vis dėlto, Autorės nuomone, apsisprendimas nukrypti nuo buvusios vaiko gyvenimo kokybės turi būti motyvuotas ir pagrįstas, proporcingas tiems išgyvenimams, kuriuos gali patirti vaikas. Sprendžiant šį klausimą neužtenka konstatuoti, jog bankroto procese veikia daug kreditorių, kurie siekia patenkinti savo kreditorinius reikalavimus. Poreikis užtikrinti visapusišką vaiko raidą yra daug didesnė vertybė nei poreikis patenkinti komercinio pobūdžio reikalavimus bankroto byloje. Gyvenimo kokybės modifikacijos galimos tose srityse, kurios savo esme yra perteklinės, t.y. vaiko poreikiai ne blogesniu mastu būtų užtikrinami ir atsisakius tam tikrų patogumų, kurie iki tol vaikui tarnavo tik kaip lepinimo priemonė. Tokio pobūdžio pokyčiai galimi ir tais atvejais, kuomet akivaizdu, jog bankrutuojantis asmuo, kuris yra

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje. Nr.3K-3-37/2013;

⁷⁴ Taikomasis mokslinis tyrimo darbas: Fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė [interaktyvus]. Vilnius: Įmonių bankroto valdymo departamentas, 2005 [žiūrėta 2013-06-28] <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/nvaa.doc>>

⁷⁵ D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*. London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005.P- 109.

⁷⁶ Ibid.P- 108.

pagrindinis subjektas vaiko teisių apsaugos srityje, nesugebėtų palaikyti tokio vaiko gyvenimo kokybės lygio, prie kurio vaikas yra įpratęs.

Taigi, fizinių asmenų bankroto įstatymas numato teises priemones bankrutuojančio fizinio asmens išlaikomiems asmenims gauti išlaikymą. Nors teismų praktikoje ir teisės doktrinoje pripažįstamas išlaikytinių prioritetas prieš kreditorius, šis prioritetas turi būti taikomas protingai, nepaneigiant kreditorių teisių. Išlaikymo dydis visais atvejais neturi apsiriboti jo minimumu- Lietuvos Respublikoje yra teisinės prielaidos išlaikymo dydį orientuoti į buvusį gyvenimo lygį, be to, teismams visais atvejais keliama pareiga nustatyti konkrečius išlaikytinio poreikius. Sprendimas dėl išlaikymo dydžio visuomet turėtų būti priimamas *ad hoc*.

3.2. SUTUOKTINIO PROCESINĖ PADĖTIS FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ

Lietuvos fizinių asmenų bankrotas tiesiogiai nenumato galimybės abiem sutuoktiniams pateikti bendrą pareiškimą dėl fizinių asmenų bankroto iškelimo. Vis dėlto iš esamos teismų praktikos akivaizdu, jog sutuoktiniai yra linkę pateikti bendrą pareiškimą, motyvuodami proceso operatyvumo, koncentruotumo ir ekonomiškumo principais. Užsienyje tokia tvarka, kuomet abu sutuoktiniai paduoda pareiškimą drauge įvardijama sąvoką „*joint bankruptcy procedure*“. Tiesa, priešingai nei Lietuvoje šios nuostatos dėl galimybės pateikti bendrą pareiškimą yra tiesiogiai įvardijamos pačiame įstatyme, pavyzdžiui Vokietijoje šią teisę numato 318 straipsnis.⁷⁷

LR FABĮ 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad fizinių asmenų bankroto bylos iškeliamos ir nagrinėjamos Civilinio proceso kodekso nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus šio įstatymo nustatytas išimtis. CPK 43 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad ieškinys gali būti pareiškiamas bendrai kelių ieškovo arba keliems atsakovams, jeigu ieškinio dalykas yra: 1) bendrai pagal įstatymus jiems priklausančios teisės arba pareigos (privalomas bendrininkavimas); 2) to paties pobūdžio reikalavimai arba įsipareigojimai, pagrįsti ta pačia medžiaga fakto ir teisės klausimais, kai kiekvienas iš reikalavimų atskirai galėtų būti atskiro ieškinio dalykas (neprivalomas bendrininkavimas). Lietuvoje teismai, remdamiesi minėtomis nuostatomis, leidžia sutuoktiniams paduoti bendrą pareiškimą dėl fizinių asmenų bankroto. Štai Šiaulių apygardos teismas, sprenddamas minėtą klausimą, yra nurodęs: „Šiuo atveju, LR FABĮ nenumato, jog paduodant ieškinį teismui dėl bankroto bylos iškelimo ieškinys gali būti paduodamas kelių ar vieno ieškovo, tačiau CPK 43 straipsnio 1 dalis, nurodo tokią teisę, jog ieškinys gali būti paduodamas bendrai

⁷⁷ Insolvency statute of Germany [interaktyvus], 1994, Prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html#p0079 // prisijungimo laikas 2013-07-05.

kelių ieškovų jeigu yra privalomas ar (neprivalomas) bendrininkavimas, bendros teisės ir pareigos, tie patys reikalavimai arba įsipareigojimai. Iš byloje esančios medžiagos matyti, jog sutuoktinių įsipareigojimai yra bendri, jų turtas yra bendros jungtinės nuosavybės, sutuoktinių prievolės yra solidarios, todėl sutinkamai su ieškovų atstovo advokato nuomone šioje skundo dalyje bei vadovaujantis ekonomiškumo principu, būtų netikslinga tokias bylas išskirti į dvi atskiras bylas ir nagrinėti atskirai.“⁷⁸

Vis dėlto, nors sutuoktiniai turi teisę paduoti pareiškimą drauge, klausimas dėl bankroto bylos iškėlimo kiekvieno iš jų atžvilgiu turi būti sprendžiamas individualiai: „Nors pagal susiformavusių teismų praktiką, ką nurodo ir patys pareiškėjai, bendromis laikomos sutuoktinių prievolės, kurios yra susijusios su bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, kylančios iš vieno iš sutuoktinių vardu sudarytų sandorių, tačiau esant kito sutuoktinio sutikimui arba vėliau šio sutuoktinio patvirtintų, taip pat kitos šeimos interesais prisiimtos prievolės bei solidariosios sutuoktinių prievolės, tačiau pažymėtina, kad netgi sutuoktiniams ir pateikus teismui bendrą pareiškimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo, teismas klausimą dėl fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo ar atsisakymo ją iškelti išsprendžia kiekvieno iš sutuoktinių atžvilgiu individualiai.“⁷⁹ Ta pati nuostata galioja ir Jungtinėje Karalystėje. Tiesa, šioje šalyje teisės ekspertai rekomenduoja pasirinkti bendrą sutuoktinių bankrotą dėl praktinių sumetimų- tai šiek tiek sumažina tas išlaidas, kurias tektų patirti sutuoktiniams jei jie norėtų kreiptis dėl bankroto atskirai.⁸⁰

Individualumo principas turėtų išlikti ir kreditorinių reikalavimų tenkinimo procese. Tais atvejais, kuomet sutuoktinis veikia procese kaip bendraatsakovis, bet byloje savo kreditorinius reikalavimus yra pareiškę ne tik bendri, bet ir asmeniniai kreditoriai, asmeninių kreditorių reikalavimai negali būti tenkinami iš kitam sutuoktiniui priklausančio turto: „S. L. turi prievolę vienam iš D. L. prekybos įmonės bankroto byloje dalyvaujančių kreditorių. Tačiau, kaip jau minėta, Įmonių bankroto įstatymas nustato bendrą turto pardavimo ir kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarką, todėl iš parduoto S. L. turto būtų tenkinami ne tik banko, tačiau ir įmonės kreditorių reikalavimai, padengiamos bankroto procedūros administravimo išlaidos. Susidarytų situacija, kuomet S. L. jai priklausančiu asmeniniu turtu atsakytų ne tik už savo, bet ir už D. L. (jo individualios įmonės) privoles. Dėl šios priežasties teisėjų kolegija daro išvadą, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai leido parduoti S. L. priklausančią nekilnojamąjį turtą D. L. prekybos įmonės bankroto byloje. **Tai, kad teismo nutartimi D. L. ir S. L. buvo įtraukti bendraatsakoviaisi bankroto byloje, nekeičia aptartų teisinių santykių (Autorės paryškinta), todėl atmestinas bankroto administratoriaus prašymas leisti išieškoti individualios D. L. įmonės kreditorių**

⁷⁸ Šiaulių apygardos teismo 2013 m. liepos 01 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-562-194/2013.

⁷⁹ Akmenės rajono apylinkės teismo 2013 m. Spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2FB-1160-672/2013 ;

⁸⁰ Aitis T. Fizinis asmenų bankrotas Didžiojoje Britanijoje [interaktyvus] 2012, Vilnius [žiūrėta 2013-07-15] Prieiga per internetą: <http://www.knygostau.lt/aprasymas/641>

*naudai nukreipti į asmeninį S. L. Turtą.*⁸¹ Cituojama nutartis buvo priimta individualios įmonės bankroto byloje, tačiau, Autorės nuomone, ši praktika gali būti taikoma ir fizinio asmens bankroto procese, nes nuo to, ar sutuoktiniai yra atsakovai individualios įmonės bankroto byloje, ar fizinio asmens bankroto procese, susiklostę materialiniai teisiniai santykiai, ryšium su bankrotu, tarp sutuoktinių ir kreditorių nesikeičia.

Lietuvos Respublikos teismų praktikoje atsiranda bandymų traktuoti, jog sutuoktiniai visais atvejais privalo paduoti pareiškimą drauge. Štai Kauno apylinkės teismas nutartimi nustatė sutuoktinei terminą pareiškimo trūkumams pašalinti, nurodydamas, kad pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo pareiškėja turi paduoti kartu su savo sutuoktiniu. Apeliacinės instancijos teismas minėtą nutartį panaikino motyvuodamas, kad fizinio asmens bankrotas gali būti keliamas asmeniui tik jo paties iniciatyva, sutuoktinis, nepageidaujantis pateikti pareiškimo, turi būti įtraukiamas suinteresuotu asmeniui byloje: *„Pagal CPK 43 straipsnio 1 dalį ieškinyms gali būti paduodamas bendrai kelių ieškovų jeigu yra privalomas ar (neprivalomas) bendrininkavimas, bendros teisės ir pareigos, tie patys reikalavimai arba įsipareigojimai. Fizinio asmens bankroto įstatymas (FABĮ) numato, kad fizinio asmens bankroto procesą gali inicijuoti tik pats fizinis asmuo (FABĮ 1 str. 4 d.). Nagrinėjamoje byloje pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo teismui pateikė pareiškėja V. A. Č., o jos sutuoktinis A. Č. noro inicijuoti fizinio asmens bankroto procedūrą nepareiškė. Todėl pirmosios instancijos teismo skundžiama nutartimi nustatytas įpareigojimas apeliantei pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo paduoti kartu su savo sutuoktiniu A. Č. nepagrįstai suvaržo apeliantės teisę inicijuoti fizinio asmens bankroto procesą. Kadangi fizinio asmens bankroto bylos iškelimas turės įtakos apeliantės sutuoktinio teisėms ir pareigoms, jis apie inicijuojamą procesą turi būti informuotas, įtraukiant jį į bylą suinteresuotu asmeniu.*⁸²

Nors sutuoktiniai turi pasirinkimo laisvę, ar paduoti pareiškimą kartu vis dėlto akivaizdu, jog vieno sutuoktinio bankrotas dažnu atveju lemia ir „domino“ efektą kito sutuoktinio atžvilgiu. Tokiais atvejais sutuoktinis būna priverstas taip pat teikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo. Tokia situacija priklauso nuo to, kokios prievolės sieja sutuoktinius- bendros (dalinės ir solidarios) ar asmeninės. Sutuoktinis gali atsakyti ir subsidiariai jei garantavo už bankrutuojantį asmenį pagal bendrąsias prievolių įvykdymo užtikrinimo nuostatas. Asmeninės prievolės vykdomos iš asmeninio sutuoktinio turto bei jo nepakakus- jo dalies bendrojoje jungtinėje nuosavybėje.⁸³ Bendros prievolės- vykdomos iš bendro turto ir tik jo nepakakus iš asmeninio sutuoktinių turto.⁸⁴ Ypač sudėtinga sutuoktinio padėtis tampa tais atvejais, kuomet sutuoktinius sieja bendros solidarios prievolės. Autorės manymu, bendros solidarios prievolės atvejais

⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-2678-2011;

⁸² Kauno apygardos teismo 2013 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1776-264/2013

⁸³ Vitkevičius P.S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.P-199.

⁸⁴ Ibid. P-207.

sutuoktinis būtų priverstas teikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo drauge su kitu sutuoktiniu, nebent jo esama turtinė padėtis būtų itin gera ir leistų susitvarkyti su esamomis skolomis be fizinio asmens bankroto. Pagal solidarios prievolės prigimtį sutuoktinis atsako už visą skolą, kito sutuoktinio nemokumo būseną nesumažina bendros prievolės dydžio prieš kreditorius. Pažymėtina, jog teismų praktikoje sutinkama, kad sutuoktiniai negali modifikuoti bendrų solidarių prievolių be kreditoriaus sutikimo: „bendraskoliai savo turtinių santykių negali spręsti trečiųjų asmenų- kreditorių sąskaita, nes solidariąją prievolę pakeitus į dalinę ar asmeninę kyla grėsmė, kad prievolė bus neįvykdyta visiškai ar iš dalies“⁸⁵, taigi akivaizdu, jog fizinio asmens bankrotas niekaip neįtakotų sutuoktinio, nepateikęs pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo, pareigos atsakyti solidariai. Nepateikęs pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo drauge su kitu sutuoktiniu, bankroto proceso pabaigoje jis liktų vienas atsakingas už visą bankroto procese nepadengtą skolą.

Kadangi sutuoktinis turi teisę, o ne pareigą pateikti drauge pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo, sutuoktinio teisės turi būti užtikrinamos ir tais atvejais, kuomet jis sau neinicijuoja fizinio asmens bankroto, tačiau prievolės pobūdis lemia, kad prieš kreditorius savo turtu gali atsakyti ir jis. Analizuojant teismų praktiką dėl galimybės nukreipti išieškojimą į sutuoktinio turtą, teismų praktikoje pastebima tendencija skatinti skolininko sutuoktinio teisių apsaugą per procesines sutuoktinio teises. Pirmosiose nutartyse Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad antstoliui būtina išsiaiškinti, ar išieškojimas turi būti vykdomas iš bendro sutuoktinio turto,⁸⁶ t.y. net tuo atveju, kai teismo sprendime nebuvo nurodytas skolininko sutuoktinis, antstoliui buvo palikta diskrecija įvertinti prievolės pobūdį ir nukreipti išieškojimą į sutuoktinio turtą. Vėlesnėje praktikoje teismas nurodė, kad prievolės vykdymas iš bendro sutuoktinių turto yra prievolės asmeniui nustatymas, todėl tokios prievolės pobūdį ir galimybę išieškoti iš bendro sutuoktinių turto nustato tik teismas, antstolis tokios teisės neturi ir negali priimti patvarkymo dėl skolos išieškojimo iš bendro turto.⁸⁷ Tokiais atvejais teismas palikdavo antstoliui galimybę kreiptis į teismą su prašymu dėl galimybės nukreipti išieškojimą į bendrą sutuoktinių turtą išaiškinimo (CPK 589, 593 str.), nors sutuoktinis nebuvo įtrauktas į bylą dėl skolos priteisimo. Taigi, tokios praktikos dėka buvo sudaromos prielaidos išieškoti iš sutuoktinio turto net ir tuo atveju, jei sutuoktinis nebuvo įtrauktas į procesą pagrindinėje byloje dėl skolos priteisimo ir toks klausimas iškildavo tik vykdymo procese.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008-10-13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482/2008.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314/2006;

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-149/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 03 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-242/2009;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija 2008 m. gruodžio 15 d. nutartyje⁸⁸ pažymėjo, kad sutuoktinio neįtraukimas į bylą nėra pagrindas panaikinti teismo sprendimus, kadangi skolos išieškojimo iš bendro sutuoktinių turto klausimas buvo nagrinėjamas vykdymo proceso metu teisme, apskundžiant antstolio veiksmus, kur dalyvavo visi suinteresuoti asmenys. Pirmasis nuo šios praktikos nukrypo 2009 metų gruodžio 08 d. Lietuvos apeliacinis teismas, nurodydamas, jog vadovavimasis galiojančiu precedentu reikštų neteisingumo vykdymą: „*Teisėjų kolegijos vertinimu, šiuo atveju ir egzistuoja tokia faktinė situacija, kai vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartyse, priimtose civilinėse bylose Nr. 3K-3-607/2007, Nr. 3K-7-149/2008, Nr. 3K-3-248/2009, Nr. 3K-7-242/2009 suformuota teisės taikymo taisykle, pagal kurią remiantis sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimo institutu gali būti leista vykdyti išieškojimą ir iš skolininko solidaraus bendraskolio, kuris nebuvo įtrauktas į bylą, būtų įvykdytas neteisingumas.*“⁸⁹ Kiek vėliau, 2010 m. vasario 17 d., šia praktika „pasuko“ ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas, jog teismo sprendimo ar sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimas negali keisti sprendimo esmės: jeigu teismas priėmė sprendimą tik dėl vieno atsakovo, tai išaiškinti sprendimą ar vykdymo tvarką taip, kad jis sukeltų teisių ir pareigų kitam asmeniui, negalima.⁹⁰ Galutinį tašką šiuo klausimu „padėjo“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos nutartis: „*Plenarinė sesija taip pat pažymi, kad išieškojimui iš bendro sutuoktinių turto netaikytini teismo sprendimo išaiškinimo (CPK 278 straipsnis) ar šio procesinio sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimo (CPK 589 straipsnis) institutai. Naujo skolininko (kito sutuoktinio) įtraukimas taikant šiuos institutus reikštų procesinio sprendimo pakeitimą nustatant teises bei pareigas byloje nedalyvavusiam asmeniui. Išieškojimas iš kito sutuoktinio turto negali būti pasiektas ir išieškotojui skundžiant antstolio veiksmus, kuriais atsisakyta tai padaryti<...> tuo atveju, kai bylos nagrinėjimo metu kitas sutuoktinis nebuvo įtrauktas atsakovu, kreditorius turi teisę pareikšti savarankišką ieškinį (Autorės paryškinta) šiam sutuoktiniui įrodinėdamas CK 3.109 straipsnio taikymo pagrindus, jeigu tai leidžia prievolės prigimtis.*“⁹¹ Taigi pagal šiuo metu aktualią teismų praktiką galime teigti, jog sutuoktinio teisės išieškojimo procese ginamos nustatant, jog sutuoktiniui turi būti suteikiamos realios procesinės galimybės savo teises ginti teisme. Tik garantavus sutuoktiniui visas procesines teises dalyvauti byloje dėl skolos priteisimo, vykdymo stadijoje į sutuoktinio turtą gali būti nukreipiamas išieškojimas. Kadangi fizinio

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-149/2008;

⁸⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1642/2009;

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-81/2010.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-P-182/2010.

asmens bankroto procesas savo esme taip pat yra išieškojimo procesas, pastaroji praktika turi būti taikoma iš šiame procese.

Pažymėtina, jog nors praktika dėl galimybės nukreipti išieškojimą į sutuoktinio turtą gali būti taikoma ir fizinio asmens bankroto procese ši praktika fizinio asmens bankroto procese turėtų įgauti tam tikrų modifikacijų. Įprastiniame procese Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, jog sutuoktinis turi dalyvauti procese dėl prievolės išieškojimo iš bendro turto kaip bendraatsakovis: „Išplėstinė teisėju kolegija pažymi, kad tuo atveju, kai civilinė atsakomybė pagal prievolės prigimtį tenka abiem sutuoktiniams ir prievolės vykdomos iš bendro sutuoktinių turto, tai šios prievolės išieškojimo teismo procese turi dalyvauti abu sutuoktiniai. Į bylą turi būti traukiama **bendraatsakoviais (Autorės paryškinta)** tie asmenys, į kurių turtą pagal prievolės prigimtį gali būti nukreipiamas išieškojimas (CPK 43 straipsnio 1 dalies 1 punktas, CK 3.109 straipsnio 1 dalis).“⁹² LR FABĮ 4 straipsnio 1 dalis leidžia fiziniam asmeniui iškelti bankroto bylą tik jo paties iniciatyva, taigi fizinio asmens bankroto byloje sutuoktinis negalėtų būti traukiamas bendraatsakovu, jei jis prieš tai nebūtų išreiškęs valios pateikti bendrą pareiškimą bei turėtų būti traukiamas trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pabrėžiama, kad tretieji asmenys dalyvauja byloje vienos iš ginčo šalių pusėje tam, kad išvengtų savo teisinės padėties pablogėjimo, ir gali būti įtraukiami į prasidėjusį procesą ne tik savo pačių iniciatyva, bet ir kitų dalyvaujančių asmenų ar teismo valia.⁹³ Remiantis šiuo požiūriu, bankroto procese priimami sprendimai neabejotinai turi įtakos sutuoktinio, kuris atsako bendrai su bankrutuojančiu asmeniu, teisėms ir teisėtiems interesams, todėl procesinių garantijų užtikrinimas leistų išvengti situacijos, kuomet sutuoktinio padėtis būtų nepagrįstai pabloginama. Praktika įtraukti sutuoktinį trečiuoju asmeniu nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų pastebima ir tarp pirmųjų nutarčių fizinių asmenų bankroto srityje.⁹⁴

Fizinio asmens bankrotas neapsiriboja tik kreditorinių reikalavimų tvirtinimu bei jų tenkinimu. Fizinio asmens bankroto procese sutuoktinio teises gali įtakoti ir ne tik kreditorių noras nukreipti išieškojimą į sutuoktinio turtą, bet ir, pavyzdžiui, bankroto administratoriaus veiksmai, jo teikiami prašymai teismui, Plano nuostatos ir pan. Be to, bankroto procesas trunka ne vienerius ir ne dvejus metus, todėl, Autorės nuomone, net tais atvejais, kuomet sutuoktinius nesieja bendros prievolės, sutuoktinis galėtų būti įtraukiamas į fizinio asmens bankroto procesą kaip trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų. Tik tokia bankrutuojančio fizinio asmens sutuoktinio padėtis leistų jam

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėju kolegijos 2008 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje 3K-7-149/2008.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Euroimport Rudorfer GmbHv. UAB "Filipopolis"*, bylos Nr. 3K-3-81-2004

⁹⁴ Kauno apygardos teismo 2013 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1776-264/2013

operatyviai reaguoti į galimus jo teisių pažeidimus, susipažinti su teismo priimtomis nutartimis bei jas skųsti. Kadangi *de facto* ir *de jure* sutuoktinių santykiai savo turiniu yra tapatūs, skiriasi tik šių santykių forma, manytina, jog Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas taip pat turėtų suteikti šią teisę sugyventiniui. Šią išvadą patvirtina LR FABĮ 25 straipsnio 4 dalis, kurioje numatyta, jog „*Kreditorių susirinkimuose turi teisę dalyvauti kreditoriai arba jų įgalioti atstovai, fizinis asmuo, jo sutuoktinis ar sugyventinis arba jų įgalioti atstovai ir bankroto administratorius*“ Taigi įstatymų leidėjas jau iš anksto numatė, jog tiek sutuoktiniui, tiek sugyventiniui kito sutuoktinio ar partnerio bankrotas gali sukelti tam tikras neigiamas pasekmes, lemti šių subjektų teisių pažeidimus, todėl įstatyme tiesiogiai suteikė vienodą galimybę tiek sutuoktiniui, tiek sugyventiniui dalyvauti kreditorių susirinkimuose. Šiuo atveju įstatymų leidėjui reikėtų patikslinti savo siekius bei į fizinių asmenų bankroto įstatymą papildomai įtraukti nuostatas, leisiančias sutuoktiniui ar sugyventiniui įsitraukti į procesą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų.

Taigi, nors fizinių asmenų bankroto įstatymas tiesiogiai nenumato teisės ar pareigos sutuoktiniams pateikti bendrą pareiškimą dėl fizinių asmenų bankroto, tokia galimybė jiems turėtų būti numatoma siekiant proceso operatyvumo. Tokia galimybė ypač svarbi tais atvejais, kuomet sutuoktinius sieja bendros solidarios prievolės, kadangi vieno sutuoktinio nemokumas nepašalina likusio ir nebankrutavusio sutuoktinio pareigos atsakyti visa apimtimi. Vis dėlto, net bendrų solidarių prievolių atveju sutuoktinis negali būti traukiamas bendraatsakoviu bankroto byloje be jo pačio valios- fizinių asmenų bankroto bylos gali būti keliamos tik pačių fizinių asmenų iniciatyva. Kreditorius, siekiantis ateityje nukreipti išieškojimą ir į sutuoktinio turtą, privalo prašyti teismą įtraukti sutuoktinį trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Kadangi bankroto procese gali būti pažeistos ne tik sutuoktinio, bet ir sugyventinio teisės, rekomenduojama, jog į fizinių asmenų bankroto įstatymą būtų papildomai įtraukta nuostata, leisianti tiek sutuoktiniui, tiek sugyventiniui savo iniciatyva įsitraukti į procesą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų.

3.3. IŠIEŠKOJIMO RIBOS IR JŲ NUSTATYMAS

Turtas yra centrinė sąvoka bankroto procese. Kaip turtas bus paskirstytas, tuomet apsaugotas ir galiausiai realizuotas įtakos ne tik kreditorių galimybes patenkinti savo reikalavimus, bet taip pat ir pačio bankrutuojančio asmens galimybes reabilituotis bei jo šeimos gerovę.⁹⁵ Sprendžiant klausimą dėl turto, iš kurio negali būti išieškoma fizinio asmens bankroto procese, reikėtų įvertinti bankroto teisės nuostatų

⁹⁵ D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*. London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005. P- 47.

santykį su kitų teisės šakų nuostatomis. Akivaizdu, jog poreikis bankroto procese kylančius teisinius santykius sureguliuoti atskiru įstatymu grindžiamas šių teisinių santykių specifika bei įsitikinimu, jog pasirėmimas kitų teisės šakų nuostatomis neduos teigiamų rezultatų ir neabejotinai pažeis bankroto procese saugomus gėrius. Bankroto proceso tikslas, kaip minėta, yra kuo maksimaliau patenkinti kreditorių reikalavimus, išlaikant kreditorių ir skolininko teisių pusiausvyrą.⁹⁶ Priešingai nei įmonės bankroto atveju, kuomet bankroto procesas užbaigiamas bankrutuojančio juridinio asmens išregistravimu iš registro, fizinio asmens bankroto atveju fizinis asmuo lieka egzistuoti. Taigi, šiuo atveju pusiausvyros principo palaikymas yra daug aktualesnis nei įmonės bankroto procese.

Lietuvos Respublikoje, prasidėjus kalboms apie fizinių asmenų bankroto procesą ir rengiant šio įstatymo projektą, buvo įvairių diskusijų, pasiūlymų. Vienas iš pasiūlymų buvo, jog fizinių asmenų bankroto administratoriaus funkcijas vertėtų leisti teigti antstoliams⁹⁷. Ši pozicija buvo argumentuojama tuo, kad bankroto procesas glaudžiai siejasi su vykdymo procesu, o antstoliai turi ilgametę patirtį, vykdant išieškojimą iš fizinių asmenų turto. Nors šis pasiūlymas buvo atmestas⁹⁸, motyvuojant galimu interesų konfliktu ir antstolio statuso nesuderinamumu vykdyti tokias funkcijas, tačiau šis pasiūlymas pateikia atskaitos tašką, į kokią teismų praktiką reiktų orientuotis fizinio asmens bankroto procese.

Glaudų bankroto proceso ir vykdymo proceso ryšį yra įvertinusi ir teisės doktrina- Prof. dr. R. Norkus yra nurodęs: „Vienintelis esminis įprastinio priverstinio vykdymo proceso ir bankroto proceso skirtumas yra tas, kad priverstinis vykdymas įprasta tvarka yra individualaus pobūdžio. Išieškotojas, turintis vykdomąjį dokumentą, kreipiasi į antstolį išieškojimui iš skolininko turto atlikti, o kiti kreditoriai, neturintys vykdomojo dokumento, priverstiniame vykdyme nedalyvauja (CPK 650 str.). Be to, įprastas priverstinis vykdymas apima tik atskirus skolininko turto objektus, į kuriuos nukreipiamas išieškojimas ir tik tiek, kiek reikia reikalavimams patenkinti (CPK 664-665 str.), Bankroto procese priešingai, galioja vadinamasis visuotinio vykdymo principas (vok. *Gesamtvollstreckung*), kuriame dalyvauja ir turintys teismo ar kitos institucijos išduotą vykdomąjį dokumentą, ir jų neturintys kreditoriai, o išieškojimas nukreipiamas į visą be išimties bankrutuojančios įmonės turtą (ĮBĮ 21 str. 1 d. 1p., 16 str., 33 str. 1 d.)“⁹⁹ Dr. A. Gruodytė yra nurodžiusi, jog bankroto teisė jos reguliavimo sričiai priskirtinus teisinius santykius reglamentuoja ne išsamiai: remiasi kitų teisės šakų principais ir šių teisės šakų kodeksų bendrinių dalių

⁹⁶ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R., Velička R. Bankroto teisė: pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, P-17.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos seimo nario R. Žemaitaičio pasiūlymas Nr. XIP-3052(2) „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto“ [interkatyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=421615&p_tr2=2//prisijungimo laikas 2013-05-30

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos skyriaus pagrindinio komiteto išvada Nr. XIP-3052(2)[interaktyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=422390&p_tr2=2//prisijungimo laikas 2013-05-30

⁹⁹ Norkus R. Bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai//Jurisprudencija, 2004, t. 57(49), p.82-94.

normomis¹⁰⁰ Atsižvelgiant į bankroto teisės ribotumą LR fizinių asmenų bankroto įstatyme įstatymų leidėjas taip pat nesiryžo visų klausimų suregulamentuoti viename įstatyme.

LR FABĮ 4 straipsnio 4 dalies 3 punkte numatyta, kad prie pareiškimo iškelti bankroto bylą pridedama ir pateikiama fizinio asmens turimo **viso turto (Autorės paryškinta ir pabraukta)** sąrašas. FABĮ 7 str. 3 d. numatyta, kad plane turi būti sąrašas **turto (Autorės paryškinta)**, į kurį teisės aktų nustatyta tvarka gali būti nukreiptas išieškojimas, sąrašas. FABĮ 24 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad kreditoriai, kurių reikalavimą patvirtino teismas, **turi teisę suteikti pagalbą (Autorės paryškinta)** dėl skolinių įsipareigojimų, susidariusių iki fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo ir (ar) jos nagrinėjimo metu, vykdymo: atidėti reikalavimų vykdymo terminus, atsisakyti dalies ar visų savo reikalavimų, pakeisti piniginę prievolę kita prievole- duoti sutikimą fiziniam asmeniui atsiskaityti turtu arba įvykdyti prievolę natūra. Minėtų nuostatų sisteminė analizė leidžia teigti, jog fizinio asmens bankroto procese nebūtinai turi būti realizuotas visas fiziniam asmeniui priklausantis turtas, kuris galėtų būti realizuotas civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. Kreditorių geranoriškumo dėka fiziniam asmeniui ir su šiuo asmeniu susijusiems asmenims galėtų būti paliekama didesnė turto dalis. Taigi bendrosios Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso nuostatos yra šaltinis apie bankrutuojančiam asmeniui ir su juo susijusiems asmenims suteikiamą teisių minimumą išieškojimo procese. Didesnė apsauga yra priklausoma nuo kreditorių valios, todėl sąlyginė.

Europos valstybės, tarp jų ir Lietuva, pasižymi griežtesniu ir neigiamu požiūriu į patį skolininką nei *common law* valstybės, todėl, Autorės nuomone, mažai tikėtina, jog kreditoriai Lietuvoje ryžtųsi savo teisių sąskaita mažinti išieškotino turto masę bankroto byloje. Taigi, pradiniu fizinio asmens bankroto instituto vystymosi periodu ypatingą reikšmę įgauna apsauginės nuostatos, kurių niekaip neįtakoja kreditorių valia.

Vienos iš tokių nuostatų, kurios nėra priklausomos nuo kreditoriaus valios- LR Civilinio proceso kodekso normos, nustatančios apribojimus, tvarką vykdant išieškojimus iš fizinio asmens turto (CPK 662, 663, 668, 733, 736-739 str.). Teisės doktrinoje pastarosios nuostatos siejamos su siekiu užtikrinti žmogiškąjį orumą¹⁰¹ bei yra suprantamos kaip priemonė užtikrinti kreditoriaus ir skolininko interesų pusiausvyrą, teisingumo ir socialinės darnos principus. Štai Vilniaus apygardos teismas, taikydamas LR CPK 668 straipsnio nuostatas, nurodė: „*CPK normos, reglamentuojančios išieškojimo iš skolininko turto tvarką, įtvirtina skolininko ir kreditoriaus interesų pusiausvyros principą. Skolininkui, nevykdančiam savo įsipareigojimų, gali būti taikomos turtinio poveikio priemonės ir skola išieškoma priverstinai. Kartu*

¹⁰⁰ Kiršienė J., Gruodytė E., Astromskis P. Fizinio asmens bankroto problema: teisiniai aspektai // Jurisprudencija. 2010, 3(121), p. 213-232.

¹⁰¹ Višinskis V. Išieškojimo iš fizinių asmenų problemos // Jurisprudencija, 1999, t.14(6) p.35-42.

įgyvendinant proporcingumo, **teisingumo bei socialinės darnos principus**, tam tikrai skolininko turto daliai, kuris būtinas esminiems ir gyvybiškai svarbiems poreikiams patenkinti, yra nustatyta neliečiamybė, todėl iš jo negali būti išieškoma (CPK 668 str.)“¹⁰² LR CPK 668 straipsnis į turto sąrašą įtraukia buitines, ūkio, darbo, mokymosi reikmenis ir kitą turtą, kuris būtinas skolininko ar jo šeimos pragyvenimui, darbui pagal jo profesiją ar mokymuisi. Be to, įstatymas nurodo, jog išieškojimas negali būti nukreipiamas į pinigų sumą, neviršijančią Vyriausybės nustatytos vienos minimaliosios mėnesinės algos (MMA), visus būtinus vaikų ir neįgaliųjų reikmenis. Sąrašas trumpai detalizuoja Sprendimų vykdymo instrukcijoje.¹⁰³ Akivaizdu, jog nors įstatyme ir poįstatyminiame akte yra tiesiogiai išvardijamas turtas, iš kurio negalimas išieškojimas, kiekviena situacija yra individuali, todėl baigtinis sąrašas turto objektų, kurie turėtų būti paliekami šeimai, ypač vaikams, vis dar išlieka fakto klausimas. Todėl kiek svarbiau nei lingvistinė įstatymo formuluotė tampa kriterijai, kuriais remiantis turtas priskiriamas prie išimčių sąrašo. Teisės doktrinoje sutinkama nuomonė, jog LR CPK 668 straipsnyje numatytas turtas leidžia pačiam skolininkui ir jo šeimai išsaugoti pragyvenimui būtinuosius daiktus, palaikyti šių asmenų ekonominį gyvybingumą.¹⁰⁴ Manytina, jog išimčių sąrašas gali būti tikslinamas atsižvelgiant ir į fizinių asmenų bankroto įstatymo paskirtį, pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų fizinio asmens bankroto procese asmeniui paliekami įrankiai, knygos, mašina, darbo priemonės, motyvuojant, jog šie objektai būtini siekiant išlaikyti bankrutuojančio asmens produktyvumą ir galimybes reabilituotis.¹⁰⁵ Latvijos nemokumo įstatymo 140 straipsnyje numatyta skolininko teisė pasilikti turtą, kuris jam padeda gauti pajamų.¹⁰⁶ Lietuvoje teismų praktika taip pat akcentuoja siekius užtikrinti tiek sisteminio teisės normų aiškinimo ir taikymo, tiek teisingumo principus: „*Aiškinant ir taikant civilinės teisės normas, turi būti atsižvelgiama į tam tikros teisės normos tikslus ir uždavinius, objektą ir interesą, kurį ta teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminius ryšius su kitomis normomis*“¹⁰⁷; „*svarbiausia teismo, nagrinėjančio ginčus tarp šalių bei kitus teisės klausimus, pareiga – įvykdyti teisingumą byloje. Jeigu teismas, nagrinėjantis konkretų ginčą, neįvykdo realaus teisingumo, jis nerealizuoja savo paskirties. Teismui nėra ir negali būti svarbesnio tikslo už teisingą ginčo dėl teisės išsprendimą. Teismo sprendimas bus teisingas tik tuomet, kai jis bus paremtas visapusišku faktinių aplinkybių ištyrimu bei jų teisiniu įvertinimu, nes teisingumas*

¹⁰² Vilniaus apygardos teismo 2011 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1617-656/2011.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas 2005 m. spalio 27 d. Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios Nr. 130-4682.

¹⁰⁴ Stauskienė E., Višinskis V. Teismo sprendimų vykdymas. Vilnius: UAB „Saulelė“, 2007. P.- 93.

¹⁰⁵ D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*. London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005. P- 49.

¹⁰⁶ Insolvency Statute of Latvia [interaktyvus] adobted 15 of October.[žiūrėta 2013-05-20] Prieiga per internetą: www.mna.gov.lv

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-343/2010.

*vykdomas kiekvienoje byloje individualiai, o ne apskritai*¹⁰⁸. Atsižvelgiant į minėtus principus, Autorės nuomone, kiekvienu atveju reiktų prisiminti fizinių asmenų bankroto įstatymo paskirtį bei įvertinti, ar tikslinga tam tikrą turtą dėl jo pobūdžio, vertės parduoti ir ar gauta nauda atsvertų tuos praradimus, kuriuos tektų patirti skolininkui ir su juo gyvenantiems asmenims. Todėl fizinio asmens bankroto procese išimčių sąrašas neturi būti suprantamas formaliai ir siaurai, jis galėtų įtraukti ir tokius objektus, kaip, pavyzdžiui, automobilį, kuris gali būti naudojamas darbinei veiklai ar būti būtinas kitiems šeimos poreikiams tenkinti.

Neabejotinai svarbiausias turto objektas procese- gyvenamasis būstas. LR FABĮ 28 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „kai kartu su fiziniu asmeniu gyvena jo nepilnamečiai vaikai (įvaikiai) ir (ar) jo globojami (rūpinami) asmenys, vienintelis gyvenamasis būstas, taip pat ir įkeistas, teismo sprendimu gali būti parduodamas ne anksčiau negu po 6 mėnesių nuo plano ar nuo pakeisto plano patvirtinimo. Per šį laikotarpį fizinis asmuo turi susirasti pirkti ar išsinuomoti kitą būstą. Šis teismo sprendimas prilyginamas Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalyje nurodytam teismo leidimui.“ LR Civilinio kodekso CK 3.85 straipsnio nuostata reglamentuoja šeimos turto teisinį režimą. Teismų praktikoje gyvenamoji patalpa pripažįstama šeimos turtu, jei toje patalpoje yra gyvenama¹⁰⁹. Be kita ko, teismų praktikoje pažymima jog CK 3.85 straipsnyje nustatyti suvaržymai yra teisinė nepilnamečių vaikų teisės į būstą garantija.¹¹⁰ Neatsitiktinai įstatymų leidėjas yra tiesiogiai nurodęs, jog teismas, sprenddamas klausimą, susijusį su vaiko teisėmis, leidimo išdavimo klausimą turi spręsti atsižvelgdamas išimtinai į vaikų interesus (LR CPK 582 straipsnio 2 d.). LR Civilinio proceso kodekso 582 straipsnis suteikia galimybę teismui reikalauti papildomų įrodymų apie tai, kokiomis priemonėmis bus apsaugomis vaiko teisės po gyvenamojo būsto perleidimo, teismas turi teisę gauti vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą dėl sudaromo sandorio poveikio vaiko interesams. Su vaiko gyvenamąja patalpa yra susijęs ir LR CPK 769 straipsnis. Šis straipsnis numato antstolio pareigą prieš parduodant gyvenamąjį būstą iš varžytynių ne anksčiau kaip 30 dienų iki iškeldinimo kreiptis į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją. Minėtų nuostatų sisteminė analizė leidžia teigti, jog visų minėtų nuostatų paskirtis- suteikti galimybę perkelti vaiko interesų į būstą centrą į kitą vietą. Todėl, Autorės nuomone, gyvenamasis būstas fizinio asmens bankroto procese, esant nepilnamečiams vaikams, turi būti parduodamas tuomet, kuomet vaiko interesai į būstą persikelia į kitą vietą bei įsitikinama, jog pardavus būstą vaiko interesais bus pasirūpinta. Šiuo kriterijumi remiamasi ir kai kuriose *Common law* valstybėse. D. Milman nurodo, jog daugeliu atveju nėra numatyta išimtis, jog būstas turėtų būti neparduodamas, tačiau *common law* valstybėse paprastai numatyti tam tikri suvaržymai

¹⁰⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr 2-1642/2009

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2006.

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 09 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-426/2005 2005-11-09

atidedant būsto pardavimą iki 3 metų ar iki to laiko, **kuomet būstas šeimai praras savo vertę (Autorės paryškinta).**¹¹¹ Būstas čia įvardijamas kaip brangakmenis karūnoje (angl. *jewel in the crown*), kurio realizavimu pirmiausia suinteresuotas bet kuris bankroto administratorius.¹¹² LR FABĮ 18 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad bankroto administratorius disponuoja bankrutuojančio asmens turtu pagal plane numatytą tvarką. Atsižvelgiant į tai, manytina, jog fizinio asmens bankroto procese bankroto administratorius taip pat turėtų aktyviai siekti padėti fizinio asmens vaikams perkelti savo interesų į būstą centrą į alternatyvią vietą, nes nuo to tiesiogiai priklausytų galimybė gauti teismo leidimą.

Fizinio asmens bankroto procese, kitaip nei įprastiniame įmonių bankroto procese, bankrutuojančio asmens turtas dažnu atveju yra susietas ir bendras su kitais asmenimis, todėl išieškojimo procese tampa aktualu nustatyti tik bankrutuojančiam asmeniui priklausantį turtą, jog nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės. Šis poreikis nėra išreikštas nebent tik tais atvejais, kuomet sutuoktinius sieja bendros solidarios prievolės ir sutuoktinių dalių nustatymas neturi įtakos kreditorių galimybėms išieškoti. Tiesiogiai dėl poreikio atriboti bankrutuojančio asmens turtą pasisako LR FABĮ 27 straipsnio 7 dalis, numatanti, kad „jeigu fiziniam asmeniui priklausanti turto, kuris yra bendras su kitais asmenimis, dalis nenustatyta, bankroto administratorius pasiūlo fiziniam asmeniui, o reikiamais atvejais ir bendrosios nuosavybės dalyviams, kreiptis su prašymu į teismą dėl fizinio asmens turto dalies, esančios bendra su kitais asmenimis nuosavybe, nustatymo. Fizinio asmens dalis bendrojoje nuosavybėje nustatoma teismo nutartimi. Nustatydamas nekilnojamojo daikto fizinio asmens dalį, teismas kartu turi nustatyti naudojimosi fiziniam asmeniui priklausančia nekilnojamojo daikto dalimi tvarką.“ Pastaroji nuostata savo turiniu atitinka civilinio proceso kodekso 667 straipsnį, todėl kiek plačiau panagrinėsime teismų praktika taikant LR Civilinio proceso kodekso 667 straipsnį.

Teismų praktikoje išaiškinta, jog bankrutuojančio asmens turto atribojimo procese galioja prezumpcija, jog bendraturčių dalys yra lygios.¹¹³ Lygių dalių principas įtvirtintas ir LR CK 3.117 straipsnyje. Taigi, sutuoktinis, siekiantis apginti savo teises bei įrodyti, jog jo dalis bendrojoje nuosavybėje yra didesnė, turėtų veikti aktyviai. Ypač nepalankioje situacijoje sutuoktinis atsiduria tais atvejais, kuomet viešuose registruose informacija neatspindi turtinių santykių balanso tarp sutuoktinių ir tam tikras turtas yra įregistruotas tik bankrutuojančio asmens vardu. Teismų praktikoje tokiais atvejais sutuoktinių teisės ginamos, nurodant, jog *sutuoktinių turto registracija viešame registre atlieka tik išviešinimo, bet ne teises nustatančių funkcijų: „sutuoktinių turto registracija viešame registre atlieka tik*

¹¹¹ D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*. London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005.P- 52.

¹¹² Ibid. P- 52.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl areštuoto turto pardavimo iš varžytynių arba skolininko pasirinktam pirkėjui apžvalga. Teismų praktika Nr. 28

*teisių išviešinimo, bet ne teises nustatančią funkciją (Autorės paryškinta), todėl pirmiau nurodyta įstatymo norma nepakeičia ir neapriboja CK 3.88 straipsnio 1, 2 ir 4 dalių normose, 3.90 ir 3.91 straipsniuose įtvirtintų bendrosios jungtinės nuosavybės nustatymo taisyklių. Dėl šios priežasties teismas, sudarydamas sutuoktinių turto balansą ir nustatydamas bendrą sutuoktinių turtą bei kilus ginčui tarp sutuoktinių, turi vadovautis ne tik viešo registro duomenimis (CK 3.88 straipsnio 3 dalis), bet ir patikrinti šių duomenų tikrumą (patikimumą) remdamasis CK 3.88 straipsnio 1, 2 ir 4 dalies, 3.90 ir 3.91 straipsnio taisyklėmis.*¹¹⁴ Pažymėtina, kad cituojama teismų praktikos pozicija nereiškia, kad sutuoktiniai viešo registro duomenų netikslumus gali laisvai naudoti prieš kreditorius. Lietuvos Aukščiausiasis teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-297/2010, sprenddamas klausimą dėl CPK 667 straipsnio taikymo tais atvejais, kuomet sutuoktiniai ginčija viešajame registre esančią informaciją, nurodė, kad vieša informacija paneigiama tik teismo sprendimu.¹¹⁵ Minėtoje byloje teismas atsisakė ginti sutuoktinių teises, nurodydamas, jog sutuoktiniai elgėsi nesąžiningai, ginčydami viešojo registro duomenis tik tuomet, kuomet turtas realiai buvo parduotas: „Nagrinėjamu atveju kasatorius, pats būdamas atsakingas už teisingą nekilnojamojo turto nuosavybės teisės išviešinimą ir po turto areštavimo neginčijęs turto teisinio statuso, įvykus varžytynėms būtent netinkamu išviešinimu grindžia reikalavimą netvirtinti varžytynių akto. Toks kasatoriaus elgesys vertintinas kaip nesąžiningas, neatitinkantis bendradarbiavimo su antstoliu ir kitais vykdymo proceso dalyviais standartų bei veikiantis prieš greitą teismo sprendimo įvykdymą“. Taigi, fizinio asmens bankroto procese sutuoktinis turėtų intensyviai ginti savo teises ir teisėtus interesus, nes vėlesni sutuoktinio veiksmai, nepagrįstai vengiant spręsti šiuos klausimus, nebendradarbiaujant su bankroto administratoriumi, gali būti traktuojami kaip piktnaudžiavimas procesu ir jo vilkinimas.

Inicijavus procesą dėl turto atirbojimo pagal LR FABĮ 27 straipsnio 7 dalį, sutuoktiniai savo teises galėtų ginti ne tik aplinkybėmis, jog viešajame registre pateikta informacija yra netiksli, bet ir LR CK 3.123 straipsnio 1 dalimi. Šioje nuostatoje nustatyta, kad atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar jo turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes, teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra akcentavęs, jog *atveju, kai teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį, sąrašas yra nebaigtinis (aut. paryškinta), nes CK 3.123 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teismas gali pripažinti svarbiomis ir kitas aplinkybes.*¹¹⁶ Nebaigtinis LR CK 3.123 straipsnyje įtvirtintų atvejų, kuomet galima

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-P-182/2010.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010-06-22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-297/2010.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-23/2006;

nukrypti nuo lygių dalių principo, pagrindų sąrašas liudija įstatymų leidėjo pasiryžimą reaguoti į visas aplinkybes, kurios, remiantis teisingumo principu, turėtų įtakoti turto proporcijų klausimą turto individualizavimo procese. Vienas tokiu atveju, Autorės nuomone, galėtų būti poreikis apsaugoti socialiai silpnesnes asmenų grupes fizinio asmens bankroto procese.

Kadangi FABĮ 27 straipsnyje 7 dalyje numatyta, kad dėl šio turto padalijimo turi kreiptis pats fizinis asmuo, kyla klausimas, kaip turėtų būtų elgiamasi tais atvejais, kuomet fizinis asmuo elgtųsi pasyviai ir nesikreiptų dėl turto dalies nustatymo. Panaši situacija buvo sprendžiama Lietuvos apeliaciniame teisme. Šioje byloje individualios įmonės dalyvis nevykdė pareigos ir nesikreipė į teismą dėl turto dalies nustatymo. Teismas šioje byloje pasisakė, kad. *„Tokiu atveju, kai išieškojimas yra nukreipiamas į skolininko turtą, esantį bendra su kitais asmenimis nuosavybe, **pats skolininkas, šiuo atveju apeliantas, ar bankrutuojančios įmonės administratorius (Autorės paryškinta)** privalo kreiptis į teismą su atskiru prašymu dėl tokios turto dalies nustatymo. Atskirojo skundo turinys patvirtina, kad apeliantas žino savo procesinę teisę dėl kreipimosi į teismą dėl turto dalies nustatymo, tačiau šia savo procesine teise nesinaudoja. **Pažymėtina, kad apeliantas ir jo sutuoktinė labiausiai turėtų būti ir yra suinteresuoti turto dalies nustatymu, todėl jų nesikreipimas į teismą dėl turto dalies nustatymo gali būti vertinamas kaip bankroto bylos užtęsimas (Autorės paryškinta).** Teisėjų kolegija taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad teisės aktai nenumato teismo pareigos tokio klausimo spręsti savo iniciatyva. Todėl apelianto argumentai, jog teismas negalėjo leisti nukreipti išieškojimo į apelianto ir jo sutuoktinės bendrosios jungtinės nuosavybės teise turimą turtą, prieš tai jo neatidalijus iš bendrosios jungtinės nuosavybės, atmestini kaip visiškai nepagrįsti.“*¹¹⁷ Minėtas teismo išaiškinimas atskleidžia, visų pirma, tai, jog tais atvejais, kuomet asmuo turi bendro turto su kitais asmenimis, jis pats turi kreiptis dėl atidalinimo. Nevykdydamas šios pareigos jis laikytinas veikiančiu bloga valia (lot. *male fide*) bei rizikuoja, jog išieškojimas gali būti nukreiptas į jo sutuoktinio turtą. Pastebėtina, jog tokie skolininko veiksmai fizinio asmens bankroto procese gali turėti fiziniam asmeniui gana nepalankias pasekmes ir dėl reikalavimo būti sąžiningu bei bendradarbiauti procese- LR FABĮ 10 straipsnio 8 dalyje numatyta teisė nutraukti bankroto procesą tais atvejais, kuomet fizinis asmuo nevykdo įstatymų nustatytų reikalavimų. Antra, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis leidžia teigti, jog LR FABĮ 27 straipsnio 7 dalies subjektų, turinčių galimybę kreiptis dėl bankrutuojančio asmens turto atribojimo, sąrašas gali būti išplečiamas įtraukiant ir fizinio asmens bankroto administratorių. Taigi tais atvejais kuomet pats fizinis asmuo nesikreiptų dėl jo turto atribojimo tai galėtų padaryti bankroto administratorius.

¹¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-778/2013.

Teismų praktikos analizė dėl LR CPK 667 straipsnio taikymo ir aiškinimo papildomai leidžia papildyti LR FABĮ 27 straipsnio 7 dalies turinį galimybe atidalijimo procese nustatyti ne tik idealiąsias turto dalis, bet ir realiąsias, kaip tai yra numatyta LR CPK 667 straipsnio 4 dalyje. Šią išvadą pagrindžia ir teismų praktika, kurioje numatyta, kad turto dalių atidalijimas turi būti toks, jog iš jo būtų įmanomas išieškojimas: „CPK 667 straipsnio pagrindu teismas gali nustatyti bendrosios nuosavybės bendraturčių idealiąsias ir (ar) realiąsias dalis. Šios dalys turi būti nustatytos taip, kad būtų įmanoma išieškoti, nes priešingu atveju teismo sprendimo įvykdymas taptų negalimas. Tai pagrindžiama ir materialinės teisės norma (CK 4.80 straipsnio 3 dalis), kurioje nustatyta, kad bendraturčio kreditorius turi teisę reikalauti atidalyti skolininko dalį, kad būtų galima išieškoti“¹¹⁸ Realios turto dalies nustatymas gali pažeisti kartu su bankrutuojančiu asmeniu susijusių asmenų teises, todėl kreditoriaus teisė reikšti prašymą dėl realios dalies nustatymo turi būti derinama su šiais interesais. Ta pati išvada prieinama iš teismų praktikoje: „nepilnamečių vaikų interesas turi prioritetą prieš tėvų kreditorių interesą. Dėl to pagrįsta bylą nagrinėjusių teismų argumentacija dėl esminio vaiko teisių pažeidimo patenkinus pareiškėjo prašymą ta apimtimi, kaip pareiškėjas buvo suformulavęs – skolininkui I. Š. pripažinti nuosavybės teisę į visą butą, sutuoktinei J. Š. išmokant atitinkamą kompensaciją. Tokiu atveju nepilnametis vaikas būtų paliktas be gyvenamojo būsto, o prioritetas būtų suteiktas kreditoriaus (išieškotojo) interesui, sudarant sąlygas palankiai realizuoti butą ir taip maksimaliai patenkinti kreditoriaus interesą. Akivaizdu, kad tokia apimtimi, kaip buvo suformuluotas, pareiškėjo prašymas negalėjo būti patenkintas.“¹¹⁹

LR FABĮ 12 straipsnio 4 dalies 2 punkte numatyta galimybė bankroto administratoriui įeiti į bankrutuojančio asmens gyvenamąsias patalpas. Ši nuostata numatyta siekiant nustatyti, ar tam tikrais atvejais skolininkas nesiėlgia nesąžiningai ir nenuslepia tam tikro turto. Panaši nuostata numatyta ir LR CPK 615 straipsnyje, tik šią nuostatą įgyvendinantis subjektas- antstolis. Antstolių praktika liudija, kad tam tikrais atvejais, antstoliui realizavus savo teisę įeiti į skolininko gyvenamąsias patalpas ir patikrinus ten esantį turtą, kyla ginčas dėl kilnojamojo turto priskirtinumo skolininkui, o ne su juo susijusiems asmenims. Štai vienoje byloje teismas sprendė klausimą, ar pagrįstas kreditoriaus argumentas apie tai, kad teismas turėjo panaikinti areštą tik tiems daiktams, dėl kurių buvo pateikti įsigijimo dokumentai, patvirtinantys, kad šie daiktai tikrai priklauso ne skolininkams. Apeliacinės instancijos teismas šioje byloje palaikė pirmosios instancijos teismą bei nurodė, jog „dėl areštuotų daiktų pobūdžio (smulkūs, nedidelė vertės daiktai, arba daiktai, kuriems netaikoma gamintojo garantija) bei jų įsigijimo aplinkybių

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-01-11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-23/2006; Vilniaus apygardos teismo 2013-06-28 nutartis civilinėje byloje Nr. 2SA-195-567/2013.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005-11-16 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-586/2005.

(dalis daiktų yra dovanoti, pirkti Vilniuje vykusioje mugėje), M. G., M. G. ir E. C. pagrįstai negalėjo pateikti visų šių daiktų įsigijimą patvirtinančių dokumentų“¹²⁰ Taigi, pastarojoje byloje teismas klausimą dėl turto priklausomybės nesprenė formaliai bei nurodė, jog asmenys negali būti nepagrįstai apsunkinami įrodyti tas aplinkybes, kurios dėl šalis siejančių santykių specifikos, yra sunkios įrodomos. Pažymėtina, jog kitaip nei juridiniams asmenims, fiziniams asmenims nekeliama pareiga visais atvejais saugoti visą ir detalią dokumentaciją apie prekių įsigijimus: „CK 3.89 straipsnio 1 dalies 7 punktu, asmenine sutuoktinių nuosavybe pripažįstamas turtas, **sutuoktinio įgytas už asmenines lėšas arba lėšas, gautas realizavus jo asmenine nuosavybe esantį turtą, jeigu to turto įgijimo metu buvo aiškiai išreikšta sutuoktinio valia įgyti turtą asmeninėn nuosavybėn. CK 3.89 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad faktas, jog tam tikras turtas priklauso asmeninei vieno sutuoktinio nuosavybei, gali būti įrodytas tik rašytiniais įrodymais, išskyrus atvejus, kai įstatymas leidžia liudytojų parodymus arba to turto prigimtis ir pobūdis patys savaime įrodo, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė.**“¹²¹ Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „žengė“ dar toliau bei nurodė, jog „Asmeninio naudojimo daiktai **gali būti įsigyti tiek už sutuoktinio asmenines, tiek už bendras sutuoktinių lėšas. Teisėjų kolegija pažymi, kad juvelyriniai dirbiniai pripažįstami sutuoktinio asmeninio naudojimo daiktais, jeigu jie įgyti ne kaip bendras sutuoktinių kaupiamas turtas.**“¹²² Taigi, teismų praktikoje pastebima tendencija „žengti“ toliau nuo formalių kriterijų bei plačiau pasižiūrėti į turto priskirtinumo klausimą. Sutuoktiniams paliekama galimybė savo asmeninę nuosavybę grįsti turto įsigijimo laiku ir pagrindu, turto pobūdžiu¹²³ tikraisiais šalių ketinimais įsigyjamo turto atžvilgiu¹²⁴. Ši praktika ypač svarbi fizinio asmens bankroto procese, kadangi bankroto procese veikia daug kreditorių, kurie suinteresuoti, jog kuo daugiau turto būtų priskirta bankrutuojančiam asmeniui. Formalus požiūris į turto priskirtinumą pažeistų socialiai jautriausių asmenų- sutuoktinio ir vaikų teises.

Taigi bankroto procesas turi daug panašumų į vykdymo procesą. Fizinio asmens bankroto procese kyla poreikis ne tik taikyti civilinio proceso kodekso nuostatas *mutatis mutandis*, bet ir atsižvelgti į šioje srityje susiklosčiusią teismų praktiką. Vis dėlto, nors abi šios sritys labai panašios, sisteminė fizinių asmenų bankroto įstatymo normų analizė leidžia teigti, jog įstatymas neįpareigoja parduoti visą bankrutuojančiam asmeniui priklausantį turtą. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso nuostatos

¹²⁰ Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 02 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2SA-153-781/2012.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-2/2011.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1/2013.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-193/2005.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 20 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-590/2012.

yra šaltinis apie bankrutuojančiam asmeniui ir su juo susijusiems asmenims suteikiamą teisių minimumą išieškojimo procese. Didesnė apsauga yra priklausoma nuo kreditorių valios, todėl sąlyginė. Be to, didesnę apsaugą gali užtikrinti ir teismas priklausomai nuo to kaip protingai ir teisingai jis įgyvendins jam pavestas funkcijas: LR fizinių asmenų bankroto įstatymas įpareigoja gauti teismo leidimą prieš parduodant gyvenamąjį būstą, teismas sprendžia dėl sutuoktinių turto atribojimo bei kilus ginčui- dėl turto, kuris negali būti parduodamas fizinio asmens bankroto procese.

3.4. PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA

Europos žmogaus Teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 8 straipsnyje nurodoma, kad kiekvienas turi teisę, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. Žmogaus būsto neliečiamumo principas tiesiogiai įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 straipsnyje- „žmogaus būstas neliečiamas. Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą.“ Remiantis valstybės vertinimo laisvės doktrina, nacionalinėms valdžios institucijoms pripažįstama tam tikra diskrecija nuspręsti, kokiais atvejais, koku mastu ir priemonėmis gali būti ribojamos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje bei jos papildomuose protokoluose įtvirtintos teisės ir laisvės¹²⁵

Nagrinėjant fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatas, pastebėtina, jog įstatymas riboja Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 8 straipsnyje, LR Konstitucijos 24 straipsnyje minėtas teises bei leidžia tam tikrą intervenciją į privataus šeimos gyvenimo sritį- „bankroto administratoriaus turi teisę, atliekant bankroto procedūras, apžiūrėti fizinio asmens nuosavybės teise ar kitais pagrindais valdomas patalpas, o gavęs kartu su fiziniu asmeniu gyvenamojoje patalpoje gyvenančių asmenų sutikimą, apžiūrėti fizinio asmens nuosavybės teise ar kitais pagrindais valdomas gyvenamąsias patalpas“ (LR FABĮ 12 straipsnio 4 dalies 2 punktas), „bankroto administratorius turi teisę gauti iš fizinio asmens visus su fizinio asmens bankroto procesu susijusius dokumentus ir juos tikrinti“ (LR FABĮ 12 straipsnio 4 dalies 1 punktas). Manytina, kad pastarosios bankroto administratoriaus teisės turėtų būti realizuotos itin atsakingai bei proporcingai galimam teisių pažeidimui. Tą patvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau- EŽTT) praktika. EŽTT pateisina tam tikrais atvejais intervenciją į privatų gyvenimą bankroto atvejais tik kai ši intervencija yra proporcinga ir minimali: „Nagrinėjimu atveju, kai bankrutuojančio asmens turtas

¹²⁵ Leonaitė E. Profesiniai saugikliai Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje pagal Europos Žmogaus Teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį//Teisė,2011 Nr. 81.

*slepiamas nuo kreditorių, valstybės institucijos gali laikyti būtinu perimti bankrutuojančio asmens korespondenciją, siekiant aptikti ir identifikuoti jo pajamų šaltinį. Tačiau turi būti adekvačios ir efektyvios garantijos, kurios užtikrintų, kad įsikišimas į susirašinėjimo laisvę būtų minimalios apimties.*¹²⁶

Atkreiptinas dėmesys, LR FABĮ 12 straipsnio nuostata, leidžianti bankroto administratoriui įeiti į fiziniam asmeniui priklausančias patalpas yra panaši į nuostatą, esančią LR CPK 615 straipsnyje, „antstolis, atlikdamas vykdymo veiksmus, gyvenamojoje patalpoje gyvenančių asmenų sutikimu turi teisę apžiūrėti skolininko gyvenamąsias patalpas, jei tai reikalinga išieškojimui įvykdyti“ Prof. dr. V. Višinskis, aiškindamas minėtos nuostatos taikymą, yra pabrėžęs, jog asmens teisė apžiūrėti būstą, kuriame gyvena skolininkas ir jo šeimos nariai, turi būti įgyvendinama gerbiant skolininko būsto neliečiamybės principą.¹²⁷ Civilinio proceso kodekso nuostatos lingvistinis panašumas leidžia CPK 615 straipsnio taikymo praktiką panaudoti ir aiškinant fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs: „*Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į antstolio atliktinų veiksmų pobūdį (patikrinti, ar įvykdytas teismo sprendimas), sutinka su apeliacinio teismo išvada, kad antstolis, siekdamas nustatyti, ar bute, esančiame (duomenys neskelbtini), nevykdoma ūkinė-komercinė veikla, buto savininkui neleidžiant buto apžiūrėti, turi kreiptis į teismą (Autorės paryškinta) dėl leidimo įeiti į gyvenamąsias patalpas (CPK 615 straipsnio 1, 2 dalys). Taip būtų užtikrintas teismo sprendimo vykdymo teisėtumas ir nepažeistos būsto neliečiamumo garantijos, įtvirtintos Konstitucijos 24 straipsnyje.*“¹²⁸ Taigi, fizinio asmens bankroto procese, susiklosčius situacijai, jog bankroto administratorius nėra įleidžiamas į gyvenamąsias patalpas, jis taip pat privalėtų kreiptis į teismą, nes tik pastarasis subjektas būtų tinkamas įvertinti, ar tokia intervencija, esant bankrutuojančio asmens ir (ar) su juo gyvenančių asmenų nesutikimui, nepažeistų esminių EŽTK ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje minimų vertybių.

Pagrindinių teisių apsaugos procese dalyvauja ne tik įstatymų leidėjas, bet ir teismas. Nacionaliniam įstatymų leidėjui yra numatyta tam tikra diskrecija spręsti, kaip abstraktūs tarptautinių teisės aktų bei konstituciniai įsipareigojimai bus įgyvendinti nacionaliniuose teisės aktuose. Teismams, savo ruožtu, tenka atsakingas uždavinys aiškinti nacionalinio įstatymų leidėjo valią taip, jog šis aiškinimas atitiktų valstybės prisiimtus įsipareigojimus pagrindinių žmogaus teisių srityje.

Europos Žmogaus teisių teismas yra išaiškinęs, ar tam tikra vieta laikytina būstu konvencijos 8 straipsnio 1 dalies prasme, priklauso nuo faktinių aplinkybių, būtent nuo pakankamo ir tęstinio ryšio

¹²⁶ Foxley v. The United Kingdom, no. 33274/96, ECHR, 2000.

¹²⁷ Višinskis V. Kai kurios turto realizavimo vykdymo procese problemos//Jurisprudencija, 2005 Nr. 77(69), p. 108-114.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 26 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-203/2011.

egzistavimo.¹²⁹ Be to, šeimos sąvoka EŽTK 8 straipsnio prasme neapsiriboja tradiciniais santykiais. Ji apima susižadėjusius asmenis¹³⁰, asmenis, gyvenančius kohabitacijos pagrindu¹³¹, ir tos pačios lyties partnerius¹³². Taigi būsto neliečiamumo principas palaipsniui vystosi su besikeičiančiomis socialinio gyvenimo sąlygomis. Į tokias aplinkybes teismas turėtų atsižvelgti, sprendamas klausimą dėl galimybės suvaržyti bankrutuojančio asmens ir su juo susijusių asmenų teises. Pažymėtina, kad LR FABĮ 12 straipsnio 4 dalies 2 punktas taip pat vartoja plačią sąvoką „kartu gyvenantys asmenys“, neapribojant šių asmenų sąrašo tik vaikais bei sutuoktiniu.

Teismo leidimas teismų praktikoje aiškinamas plečiamai. Štai Vilniaus apygardos teismas nurodė: „*teisė į būsto neliečiamumą pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 str. nėra absoliuti, šiame straipsnyje nurodyta sąvoka „teismo sprendimas“ pavartota plačiąją prasme – kaip teismo procesinis sprendimas, kuris atskiruose įstatymuose gali būti vadinamas sprendimu, nuosprendžiu, nutartimi, nutarimu ar kitokiu procesiniu vardu. Todėl teismo nutartimi A. J. nustatytas įpareigojimas sudaryti sąlygas atlikti ekspertizę civilinėje byloje dėl turto, atitinka įstatymo reikalavimus.*“¹³³ Bankroto procese teismas visus byloje iškylančius klausimus sprendžia nutartimis, todėl manytina, jog ginčas dėl leidimo įeiti į gyvenamąsias patalpas taip pat būtų sprendžiamas nutartimi. Bankroto administratoriui neleidžiant įeiti į patalpas, šis turėtų kreiptis į bankroto bylą nagrinėjantį teismą bei prašyti išduoti jam leidimą.

Vienas svarbiausių principų žmogaus teisių srityje- teisių veiksmingumo principas. Šio principo svarba pabrėžiama ir teisės doktrinoje: „Konvencijos tikslas yra garantuoti teises, kurios praktinės ir veiksmingos, o ne teorinės ir iliuzinės“¹³⁴; „valstybės įsipareigojimas susilaikyti nuo jos institucijų neteisėtoms intervencijoms į žmogaus būstą neatmeta pozityvios valstybės pareigos užtikrinti realią ir veiksmingą žmogaus teisę į būsto neliečiamumą, apsaugą ir gynimą“¹³⁵. Šiuo atveju reiktų įvertinti, kokiomis priemonėmis nustatytas teisės į būsto neliečiamumą, korespondencijos slaptumą veiksmingumas fizinio asmens bankroto procese.

Dr. K. Jovaišas yra nurodęs: „Pozityvioji valstybės pareiga yra įteisinti tokį veiksmingą mechanizmą, kuriuo asmuo galėtų pasinaudoti kiekvieno pavojingo kėsینimosi atveju, įskaitant įsibrovimą į būstą. **Toks teisinis instrumentas yra būtinoji gintis (Autorės paryškinta)**, formaliai nors ir turinti nusikalstamos veikos požymių, bet padaryta ginantis ar ginant kitų asmenų teises, visuomenės ir valstybės

¹²⁹ Mabey v. The United Kingdom, 1996.

¹³⁰ Wakefield v The United Kingdom, no 15817/89, ECHR, 1990.

¹³¹ Kroon v Netherlands, no 18535/91, ECHR 1994.

¹³² Schalk and Kopf v Austria, no 30141/04, ECHR, 2010.

¹³³ Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1220-431/2013.

¹³⁴ Leonaitė E. Profesiniai saugikliai Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje pagal Europos Žmogaus Teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį//Teisė,2011 Nr. 81.

¹³⁵ Jovaišas K. Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas// Teisės problemos 2005, Nr. 2(48).

interesus nuo pradėto ir tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi.“¹³⁶ Pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos teismai, vertindami asmenų, ginančių savo teisę į privatų gyvenimą, elgesį, jų veiksmus taip pat vertinama būtinios ginties kontekste: „D. J., A. L. ir A. J. tolesnis buvimas gyvenamojoje patalpoje po to, kai buvo išsakyti teisėti ten gyvenusio asmens reikalavimai pasišalinti, nesutikdamas, kad būtų atliekami vykdymo veiksmai, pagrįstai teismo buvo įvertintas kaip pavojingas kėsینimasis į asmens būsto neliečiamybę, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė, nuo kurio asmuo turėjo teisę gintis. Aplinkybė, kaip besikėsinantys asmenys pateko į gyvenamąją patalpą, **vertinant būtinios ginties būklėje padarytus veiksmus reikšmės neturi. V. M. veiksmai atitiko kėsینimosi pobūdį (gyvenamojoje patalpoje buvo trys jam nepažįstami asmenys), todėl būtinios ginties ribos nebuvo peržengtos**<...>Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus būstas neliečiamas, be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą. BK 28 straipsnyje nustatyta teisė į būtinąją gintį, t. y. asmuo turi teisę gintis, ginti kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi“.¹³⁷

Taigi fizinio asmens bankroto procese tiek bankrutuojantis asmuo, tiek su juo gyvenantys asmenys gali išreikšti nesutikimą dėl bankroto administratoriaus intervencijos į jų gyvenamąjį būstą, korespondencijos slaptumą. Sugyventinis šiame procese ginamas taip pat kaip sutuoktinis. Bankroto administratoriui, tokiais atvejais, kuomet jam išreiškiamas pasipriešinimas, nesuteikiama diskrecija vertinti nesutikimo pagrįstumo- jis turi kreiptis į teismą.

¹³⁶ Jovaišas K. Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas// Teisės problemos 2005, Nr. 2(48).

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-124/2006.

4. SANTUOKOS NUTRAUKIMAS FIZINIO ASMENS BANKROTO PROCESĖ

Užsienyje pastebima tendencija, jog bankrotas išprovokuoja santuokos nutraukimo bylas¹³⁸, taigi santuokos nutraukimo klausimas yra ypač aktualus fizinio asmens bankroto procese. Šiame skyriuje sieksime išsiaiškinti, kaip koegzistuoja dvi vertybės- teisė į ištuoka ir trečiųjų asmenų apsauga- fizinio asmens bankroto procese. Europos šeimos teisės principo 1:1 (2) numato santuokos savanoriškumo principą.¹³⁹ Šis principas reiškia, jog ir sutuoktinių ištuoka neturi būti ribojama. Vis dėlto akivaizdu, jog santuoka ir sutuoktinių tarpusavio santykiai turi įtakos ir tretiesiems asmenims, todėl neatsitiktinai įstatymų leidėjas LR CK 3.59 straipsnyje, LR CPK 541 straipsnio 2 d. nustato sąrašą klausimų, kurie turi būti sprendžiami kartu su santuokos nutraukimu (nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymas bei jų išlaikymas, sutuoktinio išlaikymas, bendro turto padalijimas). Minėtų klausimų sprendimas lemia, jog santuokos nutraukimas užtrunka laike.

Kaip minėta, Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.59 straipsnyje numatyta, kad teismas, sprenddamas santuokos nutraukimo bylą, turi išspręsti ne tik santuokos nutraukimo klausimą, bet ir pasisakyti dėl sutuoktinių nepilnamečių gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų turto padalijimo. Lingvistinė šios normos formuluotė reikštų, jog teismas visais atvejais šiuos klausimus turėtų išspręsti vienoje byloje. Bankroto proceso metu, kuomet sutuoktinius sieja bendros prievolės, tik išsprendus kreditorių reikalavimų patenkinimo klausimą fizinio asmens bankroto procese tampa aiškus sutuoktiniams likęs ir dalintinas turtas (LR CK 3.118 str. 4 d.), todėl kyla klausimas, ar nebūtų tikslinga tokiais atvejais turto padalijimo klausimą išskirti iš santuokos nutraukimo bylos ir perduoti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog bankroto bylą nagrinėjantis teismas turi įgaliojimus spręsti ne tik kreditorių tvirtinimo ir tenkinimo klausimus, bet ir klausimus, susijusius su sutuoktinių bendro turto padalijimu: „*individualios įmonės bankroto bylos specifiškumas lemia ir tai, kad bankroto byloje gali būti sprendžiami ne tik įmonės kreditorių reikalavimų tvirtinimo bei tenkinimo, bet ir su įmonės savininkų turtu susiję ginčai, tarp jų ir santuokinio turto padalijimo klausimai*“.

Jungtinėse Amerikos Valstijose laikomasi nuostatos, jog bankroto procesas turi prioritetą prieš santuokos nutraukimo procesą.¹⁴⁰ Šioje valstybėje iškėlus bankroto bylą negalimi jokie veiksmai skolininko turto atžvilgiu. Traktuojama, jog ši nuostata apsaugo tiek skolininką, nes suteikia jo situacijai

¹³⁸ Fisher J.D., Angela C. L. Till debt do us apart: the model of divorce and personal bankruptcy [interaktyvus] 2006 , volume 4[žiūrėta 2013-09-09] prieiga per internetą <http://link.springer.com/article/10.1007/s11150-005-6696-0#page-1> ,

¹³⁹ Principles of European family law regarding divorce and maintenance between former spouses [ineraktyvus]Comission on European family law. Prieiga per internet: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-English.pdf>

¹⁴⁰ D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*.London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005.P- 106.

tam tikrą palengvėjimą, tiek kreditorius kaip asmenų grupę, nes neleidžiama niekam tenkinti kreditorinių reikalavimų kitaip nei bankroto procese.¹⁴¹ Tai pakeičia tipines lenktynes į teismą (ang. *race to courthouse*) į ekvivalentišką bankroto procese esančio turto paskirstymą (ang. *equatable distribution of all of the assets of the bankruptcy estate*).¹⁴² Atsižvelgiant į minėtas nuostatas, Jungtinėse Amerikos Valstijose tais atvejais, kuomet vienas iš sutuoktinių iškelia bankroto bylą, turto padalijimo klausimas sustabdomas tol, kol nepabaigtas kreditorių reikalavimų tenkinimo klausimas. Santuokos nutraukimo bylą nagrinėjančiam teismui nestabdomi ir paliekami spęsti klausimai dėl vaiko gyvenamosios vietos ir jo išlaikymo, sutuoktinių tarpusavio išlaikymo bei dėl pačios santuokos nutraukimo.¹⁴³ Manytina, jog pastarasis modelis turėtų būti taikomas ir Lietuvoje.

Visų pirma, ši išvada grindžiama tuo, jog Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 136 straipsnio 2 dalyje numatyta galimybė teismui išskirti vieną ar kelis ieškinio reikalavimus į atskirą bylą, jeigu pripažįsta, kad tikslingiau nagrinėti juos skyrium. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas minėtąją nuostatą, yra išaiškinęs, jog „*nors civiliniame procese pripažįstami proceso koncentracijos ir operatyvumo principai (CPK 7 straipsnis), bet įstatyme nustatyta ne tik galimybė sujungti kelis ieškinio reikalavimus, bet ir išskirti vieną ar kelis reikalavimus į atskirą bylą (Autorės paryškinta), jeigu pripažįstama, kad juos tikslingiau nagrinėti skyrium (CPK 136 straipsnio 2, 3 dalys). Bylų sujungimas ir išskyrimas – tai civilinę bylą nagrinėjančio teismo teisė. Dėl to teismas, atsižvelgdamas į egzistuojančias bylų (bylos) aplinkybes, gali pasirinkti, jo nuomone, racionaliausią ir tikslingiausią variantą, t. y. atsižvelgia į kilusio ginčo pobūdį, įrodinėjimo dalyką, byloje dalyvaujančius asmenis, galimybę greičiau ir operatyviau išnagrinėti civilinę bylą (bylas), nes ne visada bylų sujungimas padeda pasiekti nurodytus tikslus.*“¹⁴⁴ Tiek santuokos nutraukimas, tiek bankrotas panašūs savo siekiu suteikti asmenims naują startą (ang. *fresh start*)¹⁴⁵, tačiau santuokos nutraukimo byloje šis siekis siejamas ne tik su turtinio, bet ir asmeninio gyvenimo pokyčiais. Bankroto procesas koncentruojasi į turtinius santykius, todėl ir santuokos nutraukimo procesas bankroto procese aktualus tik turtiniu aspektu. Laikantis nuostatos, jog vienam ar abiem sutuoktiniams iškėlus bankroto bylą visų klausimų sprendimas turėtų būti sujungiamas su bankroto byla būtų pažeidžiama svarbi asmeninė vertybė - sutuoktinio teisė į ištuoką, nes santuokos nutraukimas

¹⁴¹ Minnesota CLE Family law institute. The intersection between family law and bankruptcy law. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2013-10-15] prieiga per internetą

http://www.larkinhoffman.com/files/OTHER/KCE_Bankruptcy_FamilyLaw_Divorce_Rev12.pdf//

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2008.

¹⁴⁵ Minnesota CLE Family law institute. The intersection between family law and bankruptcy law. [interaktyvus] 2012 [žiūrėta 2013-10-15] prieiga per internetą

http://www.larkinhoffman.com/files/OTHER/KCE_Bankruptcy_FamilyLaw_Divorce_Rev12.pdf//

neabejotinai užtruktų. Atkreiptinas dėmesys, jog sutuoktinio turto padalijimas savo prigimtimi nėra neatsiejamai susijęs su kitais klausimais nagrinėjama santuokos nutraukimo byloje. Šio klausimo priskyrimas prie santuokos nutraukimo byloje nagrinėtų klausimų sąrašo yra pateisinamas tik socialiniu aiškumo siekiu, jog sutuoktiniai jau po santuokos nutraukimo galėtų netrukdomai vystyti savo gyvenimą atskirai. Be to, tik turto padalijimo klausimas tiesiogiai įtakoja kreditorių interesus. Turto padalijimo klausimo išskyrimo galimybę bei tik šio klausimo sąsajas su kreditorių interesais grindžia ir atnaujinimo instituto taikymas santuokos nutraukimo byloje- Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog atnaujinus procesą santuokos nutraukimo byloje procesas atnaujinamas tik dėl bendro turto padalijimo: „Plenarinė sesija taip pat pažymi, kad, kreditoriui pareiškus pareiškimą dėl proceso atnaujinimo ir teismui priėmus nutartį atnaujinti procesą, byla atnaujinama tik dėl su kreditoriaus reikalavimu susijusios bendro turto padalijimo dalies.“¹⁴⁶

Antra, perdavus turto padalijimo klausimą nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui būtų geriau užtikrinti kreditorių interesai procese. Įprastame santuokos nutraukimo procese kreditoriaus teisės ir teisėti interesai ginami per CK 3.126 straipsnio nuostatas. CK 3.126 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad kreditorius turi būti informuotas apie prasidėjusį santuokos nutraukimo procesą. Bankroto byloje yra susitelkusi bendra kreditorių masė, todėl kreditoriai būtų geriau informuoti apie prasidėjusį santuokos nutraukimo procesą. Be to, bankroto bylą nagrinėjantis teismas yra išsamiau susipažinęs su kreditorių kreditoriniais reikalavimais, su turto mase, gali tinkamiau identifikuoti sutuoktinių prievolės pobūdį, todėl šio klausimo perdavimas bankroto bylą nagrinėjančiam teismui sudarytų geresnes prielaidas tinkamai paskirstyti turtą.

Trečia, CK 3.118 straipsnis numato seką, kaip turi būti sprendžiamas sutuoktinių turto padalijimo klausimas. Teismas visų pirma turi sudaryti turto balansą, nustatant bendrą sutuoktinių turtą ir asmeninį kiekvieno sutuoktinio turtą (CK 3.118 straipsnio 1 dalis), nustatyti turto vertę (CK 3.119 straipsnis), iš bendro ir iš asmeninio turto mokėtinas skolas ir sutuoktiniams tenkančias turto dalis.¹⁴⁷ Lietuvos apeliacinis teismas, aiškindamas minėtą nuostatą bankroto teisės kontekste yra nurodęs, kad: „Atsižvelgiant į tai, jog iš individualios įmonės veiklos kilusios prievolės pripažįstamos bendromis sutuoktinių prievolėmis, sutuoktinių turto dalinimas, neišsprendus kreditorių reikalavimų patenkinimo įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka, negalimas, nes tik išsprendus nurodytus klausimus bus aiški sutuoktiniams likusio ir dalintino turto dalis (CK 3.118 str. 4 d.). Kol nežinoma parduotino turto eiliškumo tvarka, turtas nėra parduotas ir nežinoma už jį gautina pinigų suma, sutuoktinių turto padalinimo

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-P-182/2010.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-491/2009.

*klausimas negali būti sprendžiamas, o bankroto bylą nagrinėjantis teismas bendro sutuoktinių turto padalinimo sutuoktiniams klausimą turi spręsti CK trečiosios knygos aštuntojo skyriaus nustatyta tvarka tik tada, kai yra baigiama bankroto procedūra ir atsiskaitoma su kreditoriais*¹⁴⁸ Taigi atsižvelgiant į šią praktiką tinkamas skolininko turto padalijimas galimas tik tuomet, kuomet išsprendžiamas kreditorinių reikalavimų tenkinimo klausimas. Analogišką praktiką palaiko ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.¹⁴⁹

Pagaliau, turto padalijimo klausimo perdavimas bankroto bylą nagrinėjančiam teismui leistų reaguoti į bankroto proceso specifiką bei palaikytų teismų praktikos panašaus pobūdžio bylose tęstinumą. Kaip minėta šiame darbe, Lietuvos teismų praktikoje tik pradedamos pirmosios bylos dėl fizinių asmenų bankroto, vis dėlto, Autorės manymu, šios bylos neturėtų būti nagrinėjamos izoliuotai nuo esamos teismų praktikos panašaus pobūdžio bylose. Šiuo atveju atskaitos tašku galėtų būti teismų praktika individualių įmonių bankroto procese. Šiame procese teismai taip pat turėdavo įvertinti sutuoktinio ir vaikų interesus bankroto procese bei juos derinti su kitu interesu- kuo maksimaliau patenkinti kreditorių interesus. Pirmą kartą klausimą dėl turto padalijimo išskyrimo iš santuokos nutraukimo bylos Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė civilinėje byloje Nr. 3K-7-192/2007. Septynių teisėjų kolegija šioje byloje pasisakė, jog bankroto bylos specifiškumas lemia, jog turto padalijimo klausimas turėtų būti sprendžiamas būtent bankroto byloje: „*Kai bankroto byla iškeliamą įmonei, kurios turtas neatskirtas nuo jos savininko ar narių turto, klausimas dėl sutuoktinių bendro turto padalijimo (tiek tais atvejais, kai šis klausimas keliamas pagal vieno sutuoktinio ieškinį, tiek tuomet, kai yra susitarimas dėl bendro turto padalijimo, ar kai turtą prašo padalyti kreditoriai) perduodamas nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui (CK 3.51, 3.55 straipsniai, 3.116 straipsnio 1 dalis). Kadangi bankroto bylos yra susijusios su viešuoju interesu - maksimaliai patenkinti bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimus, yra nustatyta speciali bankroto bylą nagrinėjimo procedūra, įtvirtinta Įmonių bankroto įstatyme ir taikoma visoms įmonėms, įregistruotoms Lietuvos Respublikoje įstatymų nustatyta tvarka (Įstatymo 1 straipsnio 1, 2 dalys). Taigi individualios įmonės, kaip šeimos verslo, bankroto procedūrai yra taikoma Įmonių bankroto įstatyme nustatyta tvarka, CK trečiosios knygos nuostatos šios procedūros nereglamentuoja, tai lemia reikalavimo dėl sutuoktinių turto padalijimo perdavimą nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui (CK 1.1 straipsnio 2 dalis, 3.1 straipsnio 2 dalis).*¹⁵⁰ Ši praktika palaikoma ir tolesnėje teismų praktikoje¹⁵¹, todėl

¹⁴⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugpjūčio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2-894/2009.

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 04 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-192/2007. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K -3-36/2010.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 04 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-192/2007.

¹⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2-247/2012; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 08 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-36/2010.

manytina, jog ši praktika yra gana nuosekli ir galėtų būti tinkamu atspirties tašku fizinių asmenų bankroto bylose.

Vis dėlto, turto padalijimo klausimas neprivalo visais atvejais būti sprendžiamas tik po to, kai patenkinami kreditorių reikalavimai. Lietuvos apeliacinis teismas yra pabrėžęs, jog tais atvejais, kuomet iš sutuoktinio turto negali būti išieškoma bankroto procese, turto padalijimo klausimas turėtų būti išspręstas prieš išieškojimo procesą: *„Akivaizdu, kad nuo to, ar įmonės savininkais bus pripažinti abu buvę sutuoktiniai, ar tik atsakovas J. M., priklauso turtas, į kurį bus galima nukreipti išieškojimą pagal įmonės prievoles. Be to, kaip teisingai nurodė apeliantė, tai yra susiję ir su tinkamos apeliantės procesinės padėties bankroto byloje nustatymu. Pripažinus, jog įmonė buvo asmeninė J. M. nuosavybė, buvusių sutuoktinių turto padalijimo klausimas privalėtų būti išspręstas prieš pradėdant išieškojimo procesą pagal įmonės prievoles, nes jis negalėtų būti nukreiptas į R. M. asmeninį turtą bei jos dalį bendrojoje jungtinėje sutuoktinių nuosavybėje.“*¹⁵²

Taigi fizinio asmens bankrotas sudaro išimtį iš Lietuvos Respublikos CK 3.59 straipsnio numatančio, jog visi klausimai, kylantis santuokos nutraukimo procese, turi būti sprendžiami vienoje byloje. Sutuoktiniams turint bendrų prievolių, vienam ar abiem iš sutuoktinių pateikus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo bei sutuoktiniams nusprendus nutraukti santuoką, turto padalijimo klausimas turi būti išskirtas iš santuokos nutraukimo bylos bei perduodamas bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Turto padalijimo klausimą perdavus bankroto bylą nagrinėjančiam teismui bei esant galimybei nukreipti išieškojimą į sutuoktinio turtą, turtas tarp sutuoktinių dalijamas tik patenkinus kreditorių reikalavimus bankroto procese.

¹⁵² Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugpjūčio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-894/2009.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išvados

1. Lietuvos Respublikos fizinio asmens bankroto institutas savo prigimtimi artimesnis restruktūrizavimo institutui, todėl sąvoka „bankrotas“ neišreiškia šio instituto socialinės paskirties.

2. Nors Lietuvos Respublika yra pasirinkusi autentišką fizinių asmenų bankroto modelį, šiame modelyje galima išvelgti ir kitų valstybių patirties elementų- Lietuvos Respublika gali būti priskirta prie „*earned fresh start*“ valstybių tipo, čia stipriai išreikštas sąžiningumo bei tinkamo plano vykdymo reikalavimai. Šių elementų pažinimas leidžia teigti, jog Lietuva vysto labai griežtą požiūrį į bankrutuojantį asmenį, nesiekia skatinti fizinių asmenų bankroto procedūrų, todėl ir nesuteikia daug papildomų garantijų sutuoktiniui ir vaikams lyginant su įprastu vykdymo procesu.

3. Vaiko teises fizinio asmens bankroto procese privalo užtikrinti jo tėvai, tačiau šių teisių realizavimas tiesiogiai priklauso nuo bankrutuojančio asmens ir kreditorių pasiekto konsensuso. Valstybė fizinio asmens bankroto procese įsikiša tik tuomet, kuomet konsensusas nepasiekiamas, arba pasiektas konsensusas pažeidžia vaiko teises- teismams yra suteikiamos priemonės drausminti kreditorius.

4. Fizinio asmens bankroto procese sutuoktiniu laikytinas tik sutuoktinis *de jure*. Sutuoktinio *de facto* teisių realizavimo galimybės fizinio asmens bankroto procese yra siauresnės. Sutuoktinis *de facto* turi tapačias teises tik privataus šeimos gyvenimo srityje.

5. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas numato teisinės priemonės bankrutuojančio fizinio asmens išlaikomiems asmenims gauti išlaikymą. Išlaikymo dydis visais atvejais neapsiriboja tik išlaikymo minimumu bei turi būti sprendžiamas *ad hoc*, jis gali būti orientuotas į buvusį gyvenimo lygį.

6. Fizinio asmens bankroto procese sutuoktiniai gali pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo drauge. Sutuoktiniui neišreiškus noro, jis negali būti traukiamas bendraatsakoviu bankroto byloje bei privalo būti įtraukiamas į bylą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų. Net ir nesant bendrų prievolių, atsižvelgiant į bankroto proceso trukmę ir galimus suvaržymus, sutuoktiniui ar sugyventiniui turi būti sudaromos prielaidos savo iniciatyva įsitraukti į fizinio asmens bankroto procesą trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų.

7. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso nuostatos yra šaltinis apie bankrutuojančiam asmeniui ir su juo susijusiems asmenims suteikiamą teisių minimumą

išieškojimo procese. Didesnė apsauga yra priklausoma nuo kreditorių valios, todėl sąlyginė. Be to, didesnę apsaugą gali užtikrinti ir teismas, priklausomai nuo to, kiek konstruktyviai teismai naudosis jiems suteiktomis priemonėmis vykdyti teisingumą konkrečioje byloje bei saugikliais drausminant kreditorių valią.

8. Sistemine LR FABĮ 28 straipsnio 1 dalies, LR CK 3.85, LR CPK 582, LR CPK 769 straipsnių analizė leidžia teigti, jog LR FABĮ 28 straipsnio 1 dalies paskirtis- suteikti pakankamą terminą vaiko interesų į būstą centrui perkelti į kitą vietą.

9. Fizinio asmens bankroto procese tiek bankrutuojantis asmuo, tiek su juo gyvenantys asmenys gali išreikšti nesutikimą dėl bankroto administratoriaus intervencijos į jų gyvenamąjį būstą, korespondencijos slaptumą. Bankroto administratoriui tokiais atvejais, kuomet jam išreiškiamas pasipriešinimas, nesuteikiama diskrecija vertinti nesutikimo pagrįstumo- jis turi kreiptis į teismą.

10. Fizinio asmens bankrotas sudaro išimtį iš Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.59 straipsnio numatančio, jog visi klausimai, kylantis santuokos nutraukimo procese, turi būti sprendžiami vienoje byloje. Sutuoktiniams turint bendrų prievolių, vienam ar abiem iš sutuoktinių pateikus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo bei sutuoktiniams nusprendus nutraukti santuoką, turto padalijimo klausimas turi būti išskirtas iš santuokos nutraukimo bylos bei perduodamas bankroto bylą nagrinėjančiam teismui. Turto padalijimo klausimą perdavus bankroto bylą nagrinėjančiam teismui bei esant galimybei nukreipti išieškojimą į sutuoktinio turtą, turtas tarp sutuoktinių dalijamas tik patenkinus kreditorių reikalavimus bankroto procese.

Apibendrinant viską, kas išdėstyta manytina, jog šiame magistriniame baigiamajame darbe **hipotezė** *Lietuvoje vyraujanti samprata, kad už vaikus yra atsakingi tėvai, o valstybės vaidmuo šiame procese yra labiau pagalbinis, nulėmė esamą vaikų apsaugos lygį fizinių asmenų bankroto įstatyme pasiteisino*: išanalizavus fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatas matyti, jog įstatyme valstybė neprisiėmė daugiau pozityvių pareigų vaiko atžvilgiu, o pagrindiniais subjektais, kurie turi užtikrinti vaiko teisių apsaugą išlieka tėvai. **Hipotezė-** *Fizinio asmens bankrotas nesuteikia didesnės apsaugos sutuoktiniui ir vaikams nei to būtų galima tikėtis įprastiniame vykdymo procese pasiteisino iš dalies*: kitaip nei įprastame vykdymo procese gyvenamasis būstas, atsižvelgiant į nepilnamečių vaikų interesus, gali būti perduodamas ne anksčiau kaip po 6 mėnesių, ši nuostata taikoma net prieš hipotekinį kreditorių. Be to, fizinio asmens bankroto procese Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso nuostatos yra tik šaltinis apie bankrutuojančiam asmeniui ir su juo susijusiems asmenims suteikiamą teisių minimumą išieškojimo procese- įstatymas neįpareigoja perduoti viso turto, kuris

galėtų būti parduotas įprastiniame vykdymo procese. Tiesa, ši didesnė apsauga priklauso nuo kreditorių valios, todėl sąlyginė. Be to, didesnę apsaugą gali užtikrinti ir teismas priklausomai nuo to kiek konstruktyviai teismai naudosis jiems suteiktomis priemonėmis vykdyti teisingumą konkrečioje byloje bei saugikliais drausminant kreditorių valią.

Pasiūlymai

1. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 5 straipsnį (Fizinio asmens pareiškimo iškelti fizinio asmens bankroto bylą nagrinėjimas teismo posėdyje) papildyti:

Nuo pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo priėmimo dienos fizinio asmens sutuoktinis ar sugyventinis, kreditoriai laikomi turinčiais teisinį suinteresuotumą ir turi teisę kreiptis į teismą su prašymu įtraukti juos į bylą trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, teisėmis.

2. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 17 straipsnį (Fizinio asmens teisės bankroto proceso metu) papildyti

Fizinis asmuo bankroto proceso metu turi teisę:

12) pasilikti turtą, kuris yra būtinas pajamoms gauti.

Ingrida Bareikaitė

Darbo baigimo data: 2014 m. balandžio 02 d., Vilnius

ingrida.bareikaite@gmail.com

LITERATŪRA

Teisės aktai

Nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002 Nr. 36-1340.E
4. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2001 Nr. 31-1012
5. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001 Nr. 31-1010.
6. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas// Valstybės žinios. 2012. Nr. 57-2823.
7. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatymas// Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
9. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios, 1995. Nr. 60-1501
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. Balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcija“// Valstybės žinios. 2010, Nr. 44-2129
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas 2005 m. spalio 27 d. Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“//Valstybės žinios Nr. 130-4682.
12. Recommendation No. R (84) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Parental Responsibilities. Adopted on 28 February 1984. Prieiga per internetą: http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/FAMILY_Rec.84.4.%20E.pdf //Prisijungimo laikas 2013-04-05
13. Principles of European family law regarding divorce and maintenance between former spouses [ineraktyvus]Comission on European family law. Prieiga per internet: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-English.pdf>

Užsienio teisės aktai

14. Insolvency statute of Germany [interaktyvus], 1994, prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html#p0079 // prisijungimo laikas 2013-07-05
15. Insolvency statute of Latvia [interaktyvus] 2010. Prieiga per internetą: www.mna.gov.lv/ // prisijungimo laikas 2013-05-20.

Kita

16. Lietuvos Respublikos seimo nario R. Žemaitaičio pasiūlymas Nr. XIP-3052(2) „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto“ [interaktyvus] http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=421615&p_tr2=2 //prisijungimo laikas 2013-05-30
17. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos skyriaus pagrindinio komiteto išvada Nr. XIP-3052(2)[interaktyvus]http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=422390&p_tr2=2 //prisijungimo laikas 2013-05

Specialioji literatūra

Lietuvių kalba

18. Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R., Velička R. Bankroto teisė: pirmoji knyga. Vilnius: Justitia.
19. Vitkevičius P.S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.
20. Kudinavičiūtė- Michailovienė I. Šantuokos sąlygos. Vilnius: Justitia, 2006.
21. Mikelėnas V. Šeimos teisė. Vilnius: Justita, 2009.
22. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
23. Stauskienė E., Višinskis V. Teismo sprendimų vykdymas. Vilnius: UAB „Saulė“, 2007.
24. Autorių kolektyvas. Šiuolaikinės civilinės proceso teisės paskirtis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2008.
25. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt metų. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2013.

Straipsniai

26. Kiršienė J., Gruodytė E., Astromskis P. Fizinio asmens bankroto problema: teisiniai aspektai//Jurisprudencija.2010, 3(121).
27. V.Mikuckienė. Fizinų asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos//*Justitia*. 2003, Nr. 3-4.
28. Gruodytė, E.; Kiršienė, J. Application of „Fresh start“ Doctrine for Individual Debtors in Lithuania: EU and US perspective“. *Inzinerine Ekonomika – Engineering Economics*. 2010, 21(2): 263–273.
29. M. Šimonis, J. Januškienė. Vaikų teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje//Teisės problemos, 2001, 4(38).

30. Kairienė B., Jakaitytė L. Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu//Socialinis darbas, 2010, Nr. 9(1): 99-106;
31. Jačkonienė J. Santuoka: sąvoka ir sudarymo sąlygos//Justitia, 1999, Nr. 5-6(23-24):40-43.
32. Kudinavičiūtė- Michailovienė. Bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos teisinio reglamentavimo prblemos//Jurisprudencija. 2008, 4(106):27-35;
33. Ambrazevičiūtė K., Kavoliūnaitė- Ragauskienė E., Mizaras V. Šeimos kaip teisės kategorijos turinys Lietuvos Respublikos įstatymuose//Teisės problemos, 2012. Nr. 4(78).
34. Leonaitė E. Profesiniai saugikliai Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje pagal Europos Žmogaus Teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį//Teisė, 2011 Nr. 81.
35. Višinskis V. Kai kurios turto realizavimo vykdymo procese problemos//Jurisprudencija, 2005 Nr. 77(69), p. 108-114.
36. Laužikas E., Višinskis V., Fizinių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai//Teisė. 2006, Nr. 59.
37. Jovaišas K. Žmogaus būsto neliečiamumo teisinis režimas// Teisės problemos 2005, Nr. 2(48).
38. Višinskis V. Išieškojimo iš fizinių asmenų problemos//Jurisprudencija, 1999, t. 14(6) p. 35-42.
39. Bernotaitė, K. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai// *Jurisprudencija. 2005, 77(69).*
40. Višinskis, V. Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko. *Jurisprudencija. 2005, 69(61): 36–43.*

Užsienio kalba

41. Tamošiūnienė E., Terebeiza Ž., Bolzanas D. Bankruptcy of natural persons in lithuania: issues and solutions. *European Scientific Journal* [interaktyvus]. 2013, edition vol.9, NO.22 [žiūrėta 2013.09.05]. <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/1641/1632>
42. D. Milman. *Personal insolvency law, Regulation and policy*. London. Ashgate Publishing, Ltd, 2005.
43. Hofmann T. The phenomenon of “Consumer Insolvency Tourism” and its Challenges to European Legislation. [Interaktyvus] *Consum Policy* (2012) 35:461–475 [žiūrėta 2013-04-15] Prieiga per internetą: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10603-012-9207-8#page-1>
44. N. Martin. The role of history and culture in developing bankruptcy and insolvency systems: the perils of legal transplantation. *Boston College international and comparative law review*

- [interaktyvus], 2005, volume 28, issue1, article 2 [žiūrėta 2013-06-18].
<http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1076&context=iclr>
45. Vimsalu S. The over-indebtedness regulatory system in the light of the changing economic landscape[interaktyvus] Juridica International, 2010, Nr. XVII [žiūrėta 2013-07-20]. Prieiga per internetą: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2010_1_217.pdf
46. M. Petkevičius, K.Kallas, G. Ruda. Treatment of insolvency for private individuals: developments in the baltics. Insolvency and restructuring international [interaktyvus], 2011, Vol 5, No 2 [žiūrėta 2013-07-05]. <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Publications/article.treatment-of-insolvency-for-private-individuals-developments-in-the-baltics.2011-09-30.eng.insolvency-and-restructuring-international.girtsr-kadrik-mantasp.pdf>
47. Tratinik A. Personal insolvency. [interaktyvus], 2008, Slovenian law review Nr. 171, prieiga per internetą-
[http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/slovlwrv5&div=14&id=&page=//](http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/slovlwrv5&div=14&id=&page>//)
prisijungimo laikas- 2013-08-23.
48. Leckey R. Cohabitation and comparative method. Oxford.The modern law review [interaktyvus],2009, 72(1).P.7 [žiūrėta 2013-08-13].
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2230.2009.00733.x/abstract?deniedAccessCustomisedMessage=&userIsAuthenticated=false>
49. Minnesota CLE Family law institute.The intersection between family law and bankruptcy law.[interaktyvus]2012, prieiga per internetą
http://www.larkinhoffman.com/files/OTHER/KCE_Bankruptcy_FamilyLaw_Divorce_Rev12.pdf//
prisijungimo laikas-2013-10-15;
50. Fisher J.D., Angela C. L. Till debt do us apart: the model of divorce and personal bankruptcy [interaktyvus] 2006 , volume 4, prieiga per internetą
<http://link.springer.com/article/10.1007/s11150-005-6696-0#page-1> , prisijungimo laikas 2013-10-12.

Kita

51. Karaliūnaitė U. Atsikratyti skolų gali sutrukdyti ir nuotraukos Facebook.Delfi [interaktyvus]. Vilnius, 2013-08-02 [žiūrėta 2013-08-04] Prieiga per internetą:
<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/atsikratyti-skolu-gali-sutrukdyti-ir-nuotraukos-facebook.d?id=61992787>

52. Sabaliauskaitė G. Bankrotas Lietuvoje: galima, bet sunkiai. *Ekonomika* [interaktyvus], Vilnius, 2012-05-23 [žiūrėta 2013-09-15] Prieiga per internetą: <http://www.ekonomika.lt/m/naujiena/bankrotas-lietuvoje-galima-bet-sunkiai-25693.html>
53. Aitis T. Fizinių asmenų bankrotas Didžiojoje Britanijoje [interaktyvus] 2012, Vilnius [žiūrėta 2013-07-15] Prieiga per internetą: <http://www.knygostau.lt/aprasymas/641>
54. Aitis T. Fizinių asmenų bankrotas [interaktyvus], 2013 m., prieiga per internetą-<http://www.skaitykle.lt/e-knygos/moksline-literatura/teise/fiziniu-asmenu-bankrotas/> prisijungimo laikas- 2013. 07.12.
55. Butkus, K.; Jazbutis, R.; Kelpšas, T.; Laužikas, E.; Velička, R.; Višinskis, V. Taikomasis mokslinis tyrimo darbas: Fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė [interaktyvus]. Vilnius: Įmonių bankroto valdymo departamentas, 2005 <<http://www.bankrotodep.lt/Doc/nvaa.doc>>
56. Norkus, R.; Višinskis, V.; Driukas, A.; Kavalnė, S.; Velička, R.; Kelpšas, T.; Kazlauskas, Č. D. Taikomasis mokslinis tyrimas. Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė. [interaktyvus]. *Nacionalinė verslo administratorių asociacija. 2008* <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc08/TMT-FAnemokumas.doc>
57. Beinaroviča O. The historical development of regulation of non-marital cohabitation of heterosexual couples and its effect on the creation of modern family law in Europe [interaktyvus], 2013, University of Latvia. [žiūrėta 2013-11-15]. http://www.tf.vu.lt/dokumentai/Admin/Doktorant%C5%B3_konferencija/Beinarovica.pdf

Teismų praktika

58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2007 m. birželio 07 d. sprendimas „Dėl vaikų išlaikymo“//Valstybės žinios, 2007-16-12, Nr. 65-2529;
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 31 d. įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas nagrinėjimo apžvalga//Teismų praktika Nr. 12;
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje// Teismų praktika Nr. 23.

61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos dėl areštuoto turto pardavimo iš varžytynių arba skolininko pasirinktam pirkėjui apžvalga//Teismų praktika Nr. 28
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *teismo antstolių kontora prie Vilniaus 1-ojo apylinkės teismo v. V. Gečas* (bylos Nr. 3K-3-1051/2001);
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *D. Kupetienė v. Teismo antstolių kontora prie Plungės rajono apylinkės teismo* (bylos Nr. 3K-3-359/2003);
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 05 d. nutartis civilinėje byloje *A.Kutavičienė v. A.Kutavičius* (bylos Nr. 3K-3-288/2003);
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje *J.Jakimavičienė v. P.Jakimavičius* (bylos Nr. 3K-7-96/2003);
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *Murmansk Shipping Company v. I.Šigin* (bylos Nr. 3K-3-586/2005);
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *Ž.Kubeckas v. V.Visockytė* (bylos Nr. 3K-3-193/2005);
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje *J. P. v. G. J., V. J. ir T. J.* (bylos Nr. 3K-3-124/2006);
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *S. P. v. E. P.* (bylos Nr. 3K-3-23/2006);
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje *D. P. v. antstolis M. A.* (bylos Nr. 3K-3-314/2006);
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo CBS septynių teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 04 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. A. Ž., trečiasis asmuo, nepareiškiantis savarankiškų reikalavimų, – likviduojamos A. Žilionio statybinės įmonės atstovė administratorė L. L.* (bylos Nr. 3K-7-192/2007);
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybės administracija v. J. Š.* (bylos Nr. 3K-3-269/2008);
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje *S. J. v. A. J.* (bylos Nr. 3K-3-482/2008);

74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *V. Š. ir I. Š. v antstolis M.P.* (bylos Nr. 3K-7-149/2008);
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 03 d. nutartis civilinėje byloje *T.O. v. antstolė N.Š.* (bylos Nr. 3K-7-242/2009);
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 10 nutartis civilinėje byloje *G. M. v. R. M. ir G. M* (bylos Nr. 3K-3-491/2009);
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 08 d. nutartis civilinėje byloje *pagal bankrutavusios J. M. individualios įmonės administratoriaus kasacinį skundą* (bylos Nr. 3K-3-36/2010);
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. rugpjūčio 06 d. nutartis civilinėje byloje *dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių (U.P. ir L.P.) bendru sutikimu, suinteresuotas asmuo „Swedbank“, AB* (bylos Nr. 3K-3-354/2010);
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2010 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *R.A. v. A.A.* (bylos Nr. 3K-P-182/2010);
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *R.B. v antstolė A.R.Ž* (bylos Nr. 3K-3-297/2010);
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *V.P. v V.P., trečiasis asmuo DnB NORD bankas* (bylos Nr. 3K-3-410/2011);
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 28 d.. nutartis civilinėje byloje *L. M. v. O. D. V.* (bylos Nr. 3K-3-134/2011);
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *A.R. v. antstolis L. J.* (bylos Nr. 3K-3-203/2011);
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. J.B.* (bylos Nr. 3K-3-2/2011);
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *L.Š. v. V. Š* (bylos Nr. 3K-3-590/2012);
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *M.T. v. antstolė N.Š.* (bylos Nr. 3K-3-81/2010).
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 08 d. nutartis civilinėje byloje *E.B. ir J.B.* (bylos Nr. 3K-3-1/2013);

88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje *A.P. v. N.P.* (bylos Nr. 3K-3-491/2013);
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje *A.B. v. I.B.* (bylos Nr. 3K-3-37/2013);
90. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. kovo 23 d. nutartis *E. Vilkie transporto paslaugų įmonės bankroto byloje* (bylos Nr. 2-178/2006),
91. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. gruodžio 08 d. nutartis civilinėje byloje *A.G. v. N. M.* (bylos Nr. 2-1642/2009).
92. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. rugpjūčio 13 d. nutartis *J.M. individualios įmonės bankroto byloje* (bylos Nr. 2-894/2009);
93. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 08 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti L. K. individuali įmonė „Talka“ v. UAB FMĮ „Orion securities“* (bylos Nr. 2-2542/2011);
94. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis *L. B. komercinės firmos bankroto byloje* (bylos Nr. 2-2769/2011);
95. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis *D. L. prekybos įmonės bankroto byloje* (bylos Nr. 2-2678-2011).
96. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. sausio 12 d. nutartis *uždarnosios akcinės bendrovės „Ginklų priežiūros centras“ bankroto byloje* (bylos Nr. 2-247/2012);
97. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. vasario 21 d. nutartis *bankrutavusios individualios įmonės „Miškinis“ bankroto byloje* (bylos Nr. 2-778/2013)
98. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. sausio 24 d. nutartis civilinėje byloje *Z.V. v. N.V.* (bylos Nr. 2A-259-520/2011);
99. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje *pagal antstolės T. G. kontoros pareiškimą dėl turto pardavimo iš varžytynių akto tvirtinimo* (bylos Nr. 2S-1617-656/2011).
100. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 02 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjų R. G., M. G., E. G. skundą dėl antstolės B.Č. veiksmų* (bylos Nr. 2SA-153-781/2012).
101. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjos A. V. skundą dėl antstolio veiksmų* (bylos Nr. 2SA-195-567/2013).
102. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje *pagal antstolio I. G. pareiškimą dėl baudos skyrimo A. J.* (bylos Nr. 2S-1220-431/2013).

103. Kauno apygardos teismo 2013 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje *dėl fizinių asmenų bankroto bylos kėlimo pareiškėjui V. A. Č.* (bylos Nr. 2S-1776-264/2013)
104. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 23 d. nutartis civilinėje byloje dėl fizinio asmens bankroto bylos pareiškėjui *A. S.* (bylos Nr. 2S-167-125/2014);
105. Šiaulių apygardos teismo 2013 m. liepos 01 d. nutartis civilinėje byloje *dėl fizinio asmens bankroto bylos kėlimo pareiškėjams E.P. ir L.P.* (bylos Nr. 2S-562-194/2013).
106. Akmenės rajono apylinkės teismo 2013 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *dėl fizinių asmenų bankroto bylos kėlimo pareiškėjams A.M. ir N.M.* (bylos Nr. 2FB-1160-672/2013)
107. Yousef v. the Netherlands, no. 33711/96, § 51, ECHR 2002-VIII
108. Mabey v. The United Kingdom, 1996.
109. Wakefield v The United Kingdom, no 15817/89, ECHR, 1990.
110. Kroon v Netherlands, no 18535/91, ECHR 1994.
111. Schalk and Kopf v Austria, no 30141/04, ECHR, 2010.
112. Foxley v. The United Kingdom, no. 33274/96, ECHR, 2000.

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: *fizinių asmenų bankrotas, de jure sutuoktinis, de facto sutuoktinis, vaikas, kreditorius, teisių apsauga, santuokos nutraukimas, išlaikymas.*

LR fizinių asmenų bankroto įstatymas įsigaliojo 2013 m. kovo 01 d. Šiuo metu stinga tiek teismų praktikos, tiek ir teisės mokslininkų darbų aiškinant bei taikant fizinių asmenų bankroto įstatymo nuostatas. Šis stygius ypač jaučiamas sutuoktinio ir vaikų teisių apsaugos srityje- teismų praktika ir teisės doktrina tik netiesiogiai arba menkai nagrinėja klausimą, kaip turėtų būti užtikrinamos sutuoktinio ir vaikų teisės fizinio asmens bankroto procese.

Šio darbo tyrimo tikslas- nustatyti kaip pasireiškia bei kokių ypatumų įgauna sutuoktinio ir vaikų teisių apsauga fizinio asmens bankroto procese. Šiam tikslui pasiekti Autorė analizuoja subjektus, kurie atsakingi už vaikų teisių apsaugą fizinio asmens bankroto procese, sutuoktinio *de jure* ir *de facto* teisinę padėtį, išlaikymo klausimą, išieškojimo ribas, nuostatas, susijusias su privataus gyvenimo apsaugą bei klausimą, kokių ypatumų įgautų santuokos nutraukimo procesas jei vienas ar abu iš sutuoktinių pateiktų pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo.

Kompleksinė temos prigimtis lėmė, jog Autorė darbe nagrinėjo teismų praktiką bei teisės mokslininkų darbus ne tik fizinių asmenų bankroto srityje, tačiau ir šeimos teisės, teismo sprendimo vykdymo srityse. Darbe papildomai pasiremiamas kitų valstybių įstatymų nuostatomis bei jų taikymo praktika. Remiantis istoriniu ir lyginamuoju metodais Autorė atskleidė fizinių asmenų bankroto paskirtį bei šios paskirties įtaką sutuoktinio ir vaikų teisėms.

SUMMARY

Keywords: *bankruptcy of natural persons, spouse de jure, spouse de facto, child, creditor, protection of the rights, property, divorce, maintenance.*

Lithuanian Law on the bankruptcy of natural persons came into force on the 1st of March 2013. At the moment there is a lack of both- case law and legal doctrine- on the interpretation and implementation of personal bankruptcy law provisions. This lack is especially seen in the spousal and child protection- the case law and the legal doctrine only indirectly or poorly analyze the subject of how the protection of the spouse and children in the personal bankruptcy procedure should be implemented.

The purpose of the Study is to determine how manifests the protection of the spousal and the children rights in the personal bankruptcy procedure and if there are any changes. An Author in order to achieve this goal analyzes the entities that are responsible for the protection of children's rights, the legal status of the spouse *de facto* and *de jure*, the boundaries of the debt collection, the provisions that are related to the protection of private family life and also the question how the personal bankruptcy would impact the divorce procedure.

The complex nature of the subject have caused that an Author had to analyze not only the case law and the legal doctrine in the field of personal bankruptcy but also the case law and the legal doctrine in the field of family law and court decision enforcement. The case law and the legal provisions of other countries are analyzed by the Author additionally. On the basis of comparative and historical methods the Author disclose the purpose of personal bankruptcy and how this purpose impacts the protection of spousal and children's rights.